

Fornleifaskráning í landi Stakkhamars og Borgarholts í Miklaholtshreppi

Sædís Gunnarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands
FS299-0524
Reykjavík 2005

© Fornleifastofnun Íslands 2005
Bárugötu 3
101 Reykjavík
Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is
Heimasíða: www.instarch.is

Forsíðumynd: Horft til suðausturs að Búðarhamri

Efnisyfirlit

Inngangur	4
Heimildir um Búðarhamar	5
Fornleifaskrá	9
MH-247 Stakkhamar	11
MH-248 Borgarholt	26
Niðurstöður	32
Heimildaskrá	33
Minjakort	35

Skrá yfir kort

Kort 1.	35
Kort 2	36
Kort 3	37
Kort 4	38
Kort 5	39
Kort 6	40

Inngangur

Straumfjarðará fellur úr Baulárvatni og rennur ofan Dufgusdal til suðausturs. Þar sem áin rennur í sjó fram kallast Straumfjörður og hefur hann verið nefndur Straumfjörður ytri til aðgreiningar frá Straumfirði í Álftraneshreppi á Mýrum. Búðarhamar (Búðahamar) er innst við Straumfjarðarós vestanverðan við ármynnið. Hamarinn er ekki hár en grasi vaxinn og er hann þverhníptur að austan en norðan við hann er dálítill vík. Ofan á hamrinum hafa varðveist miklar búðatóftir, sem lítill gaumur hefur verið gefinn síðustu áratugi, en eru mjög áhugavert rannsóknarefni. Þessi staður vakti áhuga höfundar þegar hann vann að svæðisskráningu fornleifa í Eyja- og Miklaholtshreppi árið 2004.¹ Tvennt var það sérstaklega sem vakti áhuga á þessu svæði, annarsvegar greina heimildir frá lögbýlum umhverfis Búðarhamar, sem virðast hafa farið í eyði löngu fyrir 1700, og er sérstaklega áhugavert að rannsaka samhengið á milli búsetu þar og minjanna á Búðarhamri. Hinsvegar er minjastaðarins getið í heimildum bæði sem verslunar- og þingstaðar og er sérstaklega fróðlegt að reyna að komast að því hvað fór þar fram.

Hamarinn er nefndur hvorttveggja, Búðarhamar og Búðahamar, en fyrri rithátturinn virðist vera eldri, því að hann er notaður bæði í Eyrbyggju sem og í dómsbréfi frá árinu 1351, sem prentað er í Fornbréfasafninu, og verður sá ritháttur því notaður hér, nema þegar tekið er beint upp úr heimildum.

Skráning á vettvangi fór fram um mánaðarmótin ágúst-september 2005. Svæðið sem kannað var miðaðist fyrst við jarðirnar Borgarholt, Hofstaði og Stakkhamar, en þegar komið var á staðinn var ljóst að ekki myndi nást að skrá allar jarðirnar og lágu Hofstaðir það fjarri minjasvæðinu að ekki var talin þörf á að skrá fornleifar þar í þessum áfanga. Fornleifasjóður veitti styrk til verksins, en Fornleifastofnun Íslands lagði til bifreið, skráningarbúnað og aðstöðu til úrvinnslu. Höfundur vill þakka heimildarmönnum á svæðinu fyrir liðlegheit og sérstaklega heimilisfólkinu að Stakkhamri fyrir fylgd um jörðina og greinargóðar upplýsingar. Einnig vill höfundur þakka Fornleifasjóði fyrir veittan styrk til verksins.

¹ Sædis Gunnarsdóttir: *Menningarminjar í Eyja- og Miklaholtshreppi* 2004

Heimildir um Búðarhamar

Búðarhamar er nálægt Löngufjörum en þar var lengi besta leiðin til að komast strandleiðina í Hnappadalssýslu. Leiðin með ströndinni er löng var og ekki hægt að ljúka henni í lestaferð á einni fjöru.²

Elsta heimild þar sem getið er um Búðarhamar er í Eyrbyggju, sem talin er rituð á fyrri helmingi 13. aldar. Þar er tvisvar sinnum getið um minjasvæðið, en þó á mismunandi hátt.

Þorleifr kimbi tók sér fari um sumarit með kaupmönnum, þeim er bjuggust í Straumfirði, ok var hann í sveit með stýrimönnum. Þar var þá kaupmanna siðr, at hafa eigi matsveina, en sjálfir mötunautar hlutuðu með sér hverir búðavörð skyldi halda dag frá degi; ... En er þeir váru mjök búnir, þá kom þar maðr á Búðarhamar ... hann lagði af sér baggann hjá búðardurum ok gekk síðan inn í búðina.³

Þarna er getið um verslunarstað á Búðarhamri í Straumfirði og er ljóst af samhengi sögunnar að þar er átt við Straumfjörð í Hnappadalssýslu sem nefndur hefur verið Straumfjörður ytri. Af lýsingunni má sjá að verslunarbúðir hafa verið á Búðarhamri, þar sem erlendir kaupmenn hafa haft aðsetur yfir sumarið. Árið 1886 er birt grein um örnefni á Snæfellsnesi tengd Eyrbyggju og segir þar að enn séu djúpir hylir þar sem skipin lágu til forna framan við Búðarhamar.⁴

Í Eyrbyggju er einnig getið um Straumfjörð í öðru samhengi.

Þetta sumar tók Þorsteinn ór Hafsfjarðarey Rauðmelingagoðorð ór Þórsnessþingi, því at hann þóttisk þar aflvana orðit hafa fyrir Snorrugum; tóku þeir frændr þá upp þing í Straumfirði ok héldu þat lengi síðan.⁵

Ástæða þess að Þorsteinn greip til þessa ráðs voru deilur á milli hans og Snorra goða. Þetta þing er hvergi nefnt annarsstaðar í heimildum, en Þórsnesþing er vel þekkt. Fjöldi vorþinga á landinu er óviss fyrir skiptingu landsins í fjórðunga, en eftir það virðast vorþingstaðir hafa verið 13, þrír í hverjum fjórðungi fyrir utan Norðurland, þar sem þingin voru fjögur.⁶ Ef

² Guðlaugur Jónsson: *Árbók Ferðafélags Íslands 1970, Hnappadalssýsla*, 90-91

³ *Íslensk Fornrit* IV, 104

⁴ Árni Thorlacius: "Skýringar yfir örnefni í Landnámu og Eyrbyggju, að svo miklu leyti, sem við kemr Þórsnes Þingi hinu forna" 277-98

⁵ *Íslensk Fornrit* IV, 156-157

⁶ Einar Laxnes: *Íslandssaga s-ö*, 136-137

lagabókstafur Grágásar er skoðaður segir þar að vorþing hafi verið haldin á ákveðnum stöðum en samkvæmt Íslendingasögum eru fleiri dæmi um að einstakir goðar hafi haldið sérstök þing fyrir sig og sína þingmenn þótt það hafi verið lögleysa.⁷ Þó að lýsing á gjörðum Þorsteins sé ekki í neinu sambandi við lög þjóðveldisins þarf það alls ekki að merkja að lýsingin sé algjörlega úr lausu lofti gripin. Sérstaklega er áhugavert að í sömu sögu eru lýsingar á tvennskönar gjörningum á sama stað, það er bæði verslun og þingi. Það vekur spurningar um samnýtingu slíkra staða enda þurfti svipaðan húsakost til þings og verslunar, það eru litlar búðir, sem ekki var gott að hafast við í lengi, en var hægt að gista í nokkrar nætur ef þurfti.

Hafnarlægis í Straumfirði er getið í fleiri heimildum, þótt þar sé ekki lýst umsýslu á svæðinu, svo sem í Bjarnar sögu Hítðalakappa, sem er skráð á svipuðum tíma og Eyrbyggja, sem og í Fóstbræðrasögu sem talin er frá síðari hluta 13. aldar. Einnig segir í Skálholtsannál við árið 1347: “þá kom og skip af Grænlandi ... það kom í Straumfjörð inn ytra ...” og er ljóst að sú lýsing getur aðeins átt við Straumfjörð í land Stakkhamars. Straumfjarðar er einnig getið í Sturlungu, en erfitt er að átta sig á því hvorn Straumfjörð er átt við þar. Aðgangur að staðnum er aðeins greiðfær á skipum eða með fram ströndinni, á aðra vegu er staðurinn umlukinn blautum flóa.

Fornbréf nefna aðeins einu sinni örnefnið Búðarhamar, en það er í dómsbréfi frá árinu 1351. Þar var dæmt um ólöglegar veiðar í Straumfjarðará, en Helgafellsklaustur átti afnotarétt af ánni. Þar segir “... þesse fyrrnefnda aa var suarenn stadnum j millum fiallz oc fiauru framm umm budarhamar”⁸

Áhugi fræðimanna á svæðinu hefst með ferðum Eggerts Ólafssonar um landið og lýsa þeir Bjarni Pálsson minjunum á Búðarhamri á þessa leið.

Kunnustu hafnir sunnanvert á nesinu fyrr á tímum voru 3, Skraumfjarðarárós, Hraunhafnarós og Grafarós. Eigi má blanda þeirri, sem fyrst var nefnd saman við Straumfjarðarhöfn á Mýrum. Hún liggur vestanvert við Löngufjörur. Höfnin eða skipalægið var í árósum undir háum tanga, sem Skiphöfði heitir. Staðurinn liggur fallega, en of grunnt er þar nú fyrir stór skip. Grynningarnar úti fyrir hafa einnig aukizt, svo að einungis bátar og smáskip geta gengið þar upp með flóðinu. Á tanganum fundum við rústir fimm stórra húsa, sem ætla má, að hafi verið vöruskemmur og sölubúðir. Áin rennur í bugðu innan við höfðann, og þannig skapast nægilegt dúpi, svo að skipin gátu legið þar. Skammt frá árbakkanum eru þrjár tóttir. Þar hafa að líkindum verið naust, eins

⁷ Jón Jóhannesson: *Íslendinga saga* I, 94

⁸ DI III, 53

konar hús, er menn reistu fyrrum yfir skip sín, svo að þau gætu staðið undir þaki á vetrum. ... Stærsta tóttin er 64 fet á lengd, en 32 fet á breidd.⁹

Eggert fór í rannsóknarferðir um landið með Bjarna Pálssyni á árunum 1752-1757. Í þessum ferðum könnuðu þeir náttúru landsins, en einnig almennt ástand þess og gerðu tillögur til úrbóta. Næst er getið um minjar á Búðarhamri í Sýslu- og sóknarlýsingum Snæfellsness, en lýsingin er rituð um 1840. Þar segir:

Mælt er, að kaupstaður hafi til forna verið að norðanverðu við hana við sjóinn á svokölluðum Fiskhamri. Markar þar fyrir þur tóftum stórum á grasivöxnum kletti. Er djúpt lón í ánni sunnan undir téðum hamri, en grunnt fyrir framan og um fjöru sjóar alfaravegur, og aldrei er þar nú um flóð skipfært fyrir grynningum.¹⁰

Fyrstu nákvæmu lýsingu á tóftunum skrifaði Kristian Kålund, danskur handritafræðingur, sem fór um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögurnar í farteskinu og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Hann kom að Búðarhamri og lýsti tóftunum og nánasta umhverfi þeirra.¹¹ Sigurður Vigfússon fór í leiðangur um Vesturland árið 1891 á vegum Hins íslenska fornleifafélags og rannsakaði hann meðal annars tóftirnar á Búðarhamri og lýsti þeim nokkuð nákvæmlega. Hann gerði tilraun til að skipta tóftunum í þingminjar og kaupstaðarminjar eftir útliti tóftanna.¹² Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum Fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram til 1910 og bætti hann við leiðréttingum við lýsingu Sigurðar á tóftunum á Búðarhamri og teiknaði uppdrátt af minjastaðnum.¹³ Minjarnar á Búðarhamri voru friðlýstar á grunni þessara lýsinga, en síðan þá hefur þeim lítið verið sinnt og engar rannsóknir hafa enn farið fram á þessum merka minjastað.

Umhverfis minjastaðinn eru leifar af þremur býlum sem einnig vekja mikla athygli. Í máldögum Helgafellsklausturs er getið um býli umhverfis þingstaðinn, Brekku, Skallastaði og Langanes. Býlanna er ekki getið í elsta varðveitta máldaga klaustursins, en þau eru nefnd í máldaga frá því um 1378. Þá átti klaustrið hluta jarðanna eða eitt hundrað í Brekku, þrjár merkur í Skallastöðum og eitt hundrað í Langanesi.¹⁴ Í máldaga klaustursins frá um 1397 er

⁹ Eggert Ólafsson: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferð þeirra á Íslandi árin 1752-1757*, I bindi, 216

¹⁰ *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags, Snæfellsnes*, 53-54

¹¹ Kålund, Kristian: *Íslenskir sögustaðir. Vestfirðingafjórðungur IV*, 56

¹² Sigurður Vigfússon: "Rannsókn á Vesturlandi 1891", 61-73

¹³ Brynjúlfur Jónsson: "Rannsóknir í Mýra- Hnappadals- og Snæfellssýslum sumarið 1896", 1-16

¹⁴ DI III, 326-327

Langaness ekki getið, en þá á Helgafell jörðina Skallastaði (12 hundraða jörð) og tvær jarðir nefndar Brekka (önnur 10 hundruð og hin 12 hundruð).¹⁵ Nokkuð var vitað um staðsetningu þessara býla. Í Jarðabók frá 1804 segir að lönd þessara fornu eyðijarða hafi verið notuð af jörðum í kring um þær. Í kjölfarið fengu þær jarðir, Borgarholt og Stakkhamar, ný landamerki og einnig greinir frá því að hin fornu merki séu gleymd.¹⁶ Í áðurnefndum máldaga Helgafellsklasturs frá um 1397 er einnig getið um eign klasturs á jörðinni Stakkhamri, sem þá er aðeins 16 hundruð, en í Jarðabók 1714 er jörðin orðin 26 hundruð, sem væri einmitt hægt að skýra með því að Skallastaðir og hálf Brekka hafi bæst við og aukið mat jarðarinnar.

Varðveist hafa fleiri minjastaðir sem hafa verið hvorttveggja verslunar- og þingstaðir, svo sem Valseyri við Dýrafjörð, en eyrarinnar var getið sem þingstaðar í fornritum, en á 18. öld er getið um að þar hafi verið verslunarstaður. Minjastaðurinn var rannsakaður árið 2002 en sökum þess hve hann var skaddaður var ekki unnt að skera úr um hvort þarna væru minjar þingstaðar, kaupmannabúða eða einhvers annars.¹⁷

Nokkrir verslunarstaðir hafa verið rannsakaðir fram að þessu. Á Gásum við Eyjafjörð fer nú fram umfangsmikill uppgröftur sem mun ljúka árið 2006. Á Búðasandi í Hvalfirði fór fram fornleifauppgröftur á árunum 1982-4 og hafði Magnús Þorkelsson yfirumsjón með honum. Niðurstöður uppgraftarins hafa ekki birt enn nema í stuttu yfirliti.¹⁸ Í kringum 1980 voru kaupstaðarminjar í Búðavík í landi Gautavíkur rannsakaðar af Torsten Capelle og Guðmundi Ólafssyni. Þar eru 30-40 búðir í nokkrum þyrpingum og var grafið í sumar og kom í ljós að þær eru frá 16. öld.¹⁹ Síðustu ár hafa nokkrir þingstaðir verið rannsakaðir af starfsmönnum Fornleifastofnunar Íslands í tengslum við verkefnið “Þinghald til forna” sem styrkt hefur verið af Kristnihátíðarsjóði. Farið hafa fram uppmælingar og uppgreftir víða og safnað hefur verið vitneskju um byggingar á þingstöðum.²⁰

¹⁵ DI IV, 166

¹⁶ Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi*, 135

¹⁷ Adolf Friðriksson: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2002*, 12-13

¹⁸ Magnús Þorkelsson: “Búðasandur - Maríhöfn”, 103-115

¹⁹ Guðmundur Ólafsson: “Fornleifarannsóknir í Gautavík.”; Capelle, Torsten: *Untersuchungen auf dem mittelalterlichen Handelsplatz Gautavík, Island*.

²⁰ Sjá Adolf Friðriksson: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2002*, Adolf Friðriksson: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2003*; Adolf Friðriksson: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2004*.

Fornleifaskrá

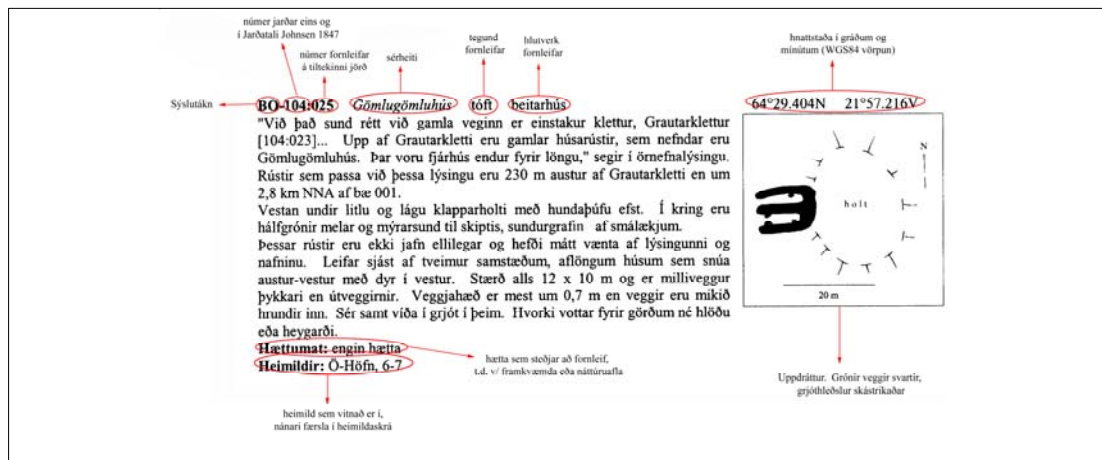
Við skráningu á fornleifum notar Fornleifastofnun Íslands staðlað kerfi, þar sem hver sýsla hefur skammstafað heiti (EY, MH o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Fyrir hverja jörð er gerð stutt úttekt, þar sem byrjað er á að gefa yfirlit um matsverð jarðarinnar, skiptingu hennar og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur skrá yfir allar þekktar fornleifar á hverri jörð.

Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala, sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer. Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar; auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti fornleifar, ef eitthvert er, og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um, en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar, en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Miðað er við að áætlað frávik frá miðju sé ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...” t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu séu til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó að engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða staðsetningu hans á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir, en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta og 3) stórhætta. Þeir minjastaðir, sem

eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá, teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni, en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap, og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðarlandnotkun er óráðin. Í stórhættu eru minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum verði raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

Dæmi um hvernig skráning á dæmigerðum minjastað lítur út

Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda, ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni. Aftast í skýrslu eru minjakort yfir skráningarsvæðið.

MH-247 Stakkhamar

Jörðin var metin 26 hdr 1714, konungseign. Jörðin var aðeins 16 hdr 1397 og var þá eign Helgafellsklausurs. Straumfjörður (þar sem Straumfjarðará rennur til sjávar í landi Stakkhamars) er nefndur til sögunnar á 12. öld sem og 1253. Þess er getið í Eyrbyggju að kaupmenn hafi verslað við Búðarhamar í landi Stakkhamars og er þess einnig getið að þar hafi verið stofnað til þings. (ÍF IV, 104, 156-157) Búðarhamar er nefndur í dómabréfi frá árinu 1351 (DI III, 53) Jarðarinnar Stakkhamars er fyrst getið í máldaga Helgafellsklausurs frá því um 1377-78. Í sama máldaga er þess getið að 1 hundruð í Brekku og 3. merkur í Skallastöðum tilheyri góssi Helgafellsklausurs (DI III 326-329). Í máldaga klausurs frá um 1397 átti klaustrið Skallastaði (sem var þá 12. hundruð) Stakkhamar (sem þá var 16 hundruð) og Brekku (10 hundruð). Reyndar eru tvær jarðir sem heita Brekka nefndar í máldaganum og er hin nefnd Ytri-Brekka og var hún 12 hundruð og er ekki alveg ljóst hvor jörðin tilheyrir Stakkhamri (DI IV, 166) Í jarðabók Árna og Páls frá árinu 1714 eru Brekka og Skallastaðir eyðijarðir í næsta nágrenni Stakkhamars (JÁM V, 51). Í jarðabók frá 1847 segir: “1804 segir, að Skallastaðir, Brekka og Lánganes, allt gamlar eyðijarðir, sé nú brúkaðar frá jörðunum í kríng, sem hafi fengið ný landamerki, og sé en fornu gleymd; að Stakkhamar hafi Skallastaða land og Brekku land hálft, en Borgarholt hálft, og svo Lánganes; en þó hafi Straumfjarðartúnga beit í Lánganes landi, sem ítak í Borgarholti.” (JJ, 135) 1714: “Enginu grandar sandfok og blæs upp árlega meir og meir.” (JÁM V, 51). 1920: Tún 3 ha, 1/4 sléttað, garðar 400m². “Stakkhamar á land að sjó og með honum austur að Straumfjarðará. Þar í er hluti Glámsflóa. Stakkhamarsnes gengur suðaustur í sjóinn, þurrilrent mjög.” (Snæfellingar og Hnappdælingar II, 35) Veðar: Laxveiði í Straumfjarðará, hætt netaveiði rétt f. ’40. Selveiði alla tíð með hléum, (hætt ’30-’40 og byrjað aftur ’63 og endanlega hætt ’77). Eggjataka í Glámsflóa (bæði Stakkhamar og Borgarholt) og í Stakkhamarsnesi, Svartbakur á báðum stöðum og að auki kríuegg í Stakkhamarsnesi. Æðarvarp í Stakkhamarslandi, dúntekja. Engi: Slegið á fitjum í Stakkhamarslandi. Slegið fram í Stakkhamarsnesi og í Skíðshólmum á fjörunum. 1970 var vetrararbeit hætt (heyskapur jókst). Bæði á Stakkhamri og í Borgarholti var talið að sjaldan tækji fyrir vetrararbeit. Var beit góð í Stakkhamarsnesi en gróður fellur snemma og síðumarbeit því létt. Vetrararbeit í flóanum (frá báðum jörðum).

MH-247:001 Stakkhamar bæjarhóll bústaður

64°48005N 22°46342V

Eldra íbúðarhúsið á Stakkhamri stendur á bæjarhólnum. Hann er um 40 m suðaustur frá af leifum af hrútakofa 002. Húsið sem merkt er inná túnaort var enn eldri bær, úr torfi og grjóti en ekki fengust nákvæmar upplýsingar um það hvenær hann var rifinn.

Húsið stendur fast á hamrabrunn á lágum aflíðandi bæjarhól sem hallar til austurs og norðs.

Bæjarhóllinn er 30x40 m að stærð on snýr austur-vestur. Engin kjallari er á húsinu og er hóllinn því að hluta til óraskaður. Mikil rækt er í hólnum vestan við íbúðarhúsið og líklega mannvistarleifar þar undir sverði. Þegar skipt var um gólf í eldhúsinu fyrir nokkru var komið niður á hleðslur. Árið 2005 grófu ábúendur norðan við húsið, kom þá upp stór steinn með gati í miðjunni sem var vel eyddur í miðjunni. Þrír brunnar sáu íbúum fyrir neysluvatni, sjá fornleifar 014-16.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Snæfellingar og Hnappdælingar II, 453; Túnakort 1920

MH-247:002 heimild um hrútakofa

64°48022N 22°46364V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 40 m norðvestur frá bæjarhólnum 001. Að sögn ábúenda var þarna hrútakofi en engin merki sjást um hann núna.

Á þessum stað er sléttuð flöt en þar sem hrútakofinn var stóð er nú heyrúllustæða.

Þegar núverandi eigendur fluttu á jörðina upp úr 1940 var þarna hrútakofi en svæðið var sléttuð nýlega af núverandi íbúum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:003 heimild um útihús

64°48015N 22°46318V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var útihús um 20 m norðaustur frá bæjarhólnum 001 og um 5 m norður af leifum af skemmu 004.

Á þessum stað eru slétt tún og engin merki sjást um útihús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:004 heimild um skemmu

64°48013N 22°46311V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var útihús á bjargbrunn um 20 m norðaustur frá bæjarhólnum 001 og um 5 m suður af útihúsi 003.

Á þessum stað eru nú slétt tún og engin merki sjást um útihús.

Að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur var þetta hús síðast notað sem skemma upp úr 1940 en ekki fengust nákvæmat upplýsingar um það hvenær skemman var rifin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:005 heimild um hesthús

64°48102N 22°46191V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var útihús um 220 m norðaustur frá bæjarhól 001, og um 40 m austur frá fjárhúsi 006. Að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur ábúanda var þar hesthús en engin merki sjást nú um húsið. Við það var hesthúsgarður sjá 021.

Nú er rennislétt vélsléttáð tún þar sem húsið stóð. Tveir afgangir hryggir eru hinsvegar í túninu á svipuðum slóðum og minjar 005 og 006 og gætu húsin hafa staðið á hryggjunum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:006 heimild um fjárhús

64°48116N 22°46229V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var útihús um 220 m norður frá bæjarhólnum 001, og um 40 m vestur frá hesthúsi 005. Að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur ábúanda var þar fjárhús en engin merki sjást nú um húsið.

Nú er vélsléttáð tún þar sem húsið stóð, hinsvegar eru tveir afgangir hryggir í túninu á svipuðum slóðum og minjar 005 og 006 og gætu húsin hafa staðið á hryggjunum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:007 heimild um fjárhús

64°48130N 22°46259V

Samkvæmt túnakorti frá 1920 var útihús um 240 m norðaustur frá bæjarhólnum 001 en um 50 m norðvestur frá fjárhúsi 006. Að sögn heimildarmanns Laufeyjar Bjarnadóttur var þar fjárhús og man hún eftir tóftum á þessum stað.

Nú er vélsléttáð tún þar sem fjárhúsið var.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-247:008 Skallastaðir tóft+garðlag býli

64°48138N 22°44845V

Skallastaða er fyrst getið í mállega Helgafellsklausturs frá árinu 1367. Skallastadir iij merkur. Jarðarinnar er næst getið í mállega klaustursins frá 1397 og var jörðin þá 12 hundraða jörð. Í jarðabók Árna og Páls segir um jörðina 1714: “Skallastader heitir hjer annað afgangalt eyðiból, aldri bygt í manna minni; það er mótmælalaust Stakkhamarslandi. Ekki má hjer aftur byggja nema til rýrðar Stakkhamri.” Í Jarðabók Johnsens frá 1847 segir “1804 segir, að Skallastaðir, Brekka og Lánganes, allt gamlar eyðijarðir, sé nú brúkaðar frá jörðunum í kring, sem hafi fengið ný landamerki, og sé en fornu gleymd; að Stakkhamar hafi Skallastaða land og Brekku land

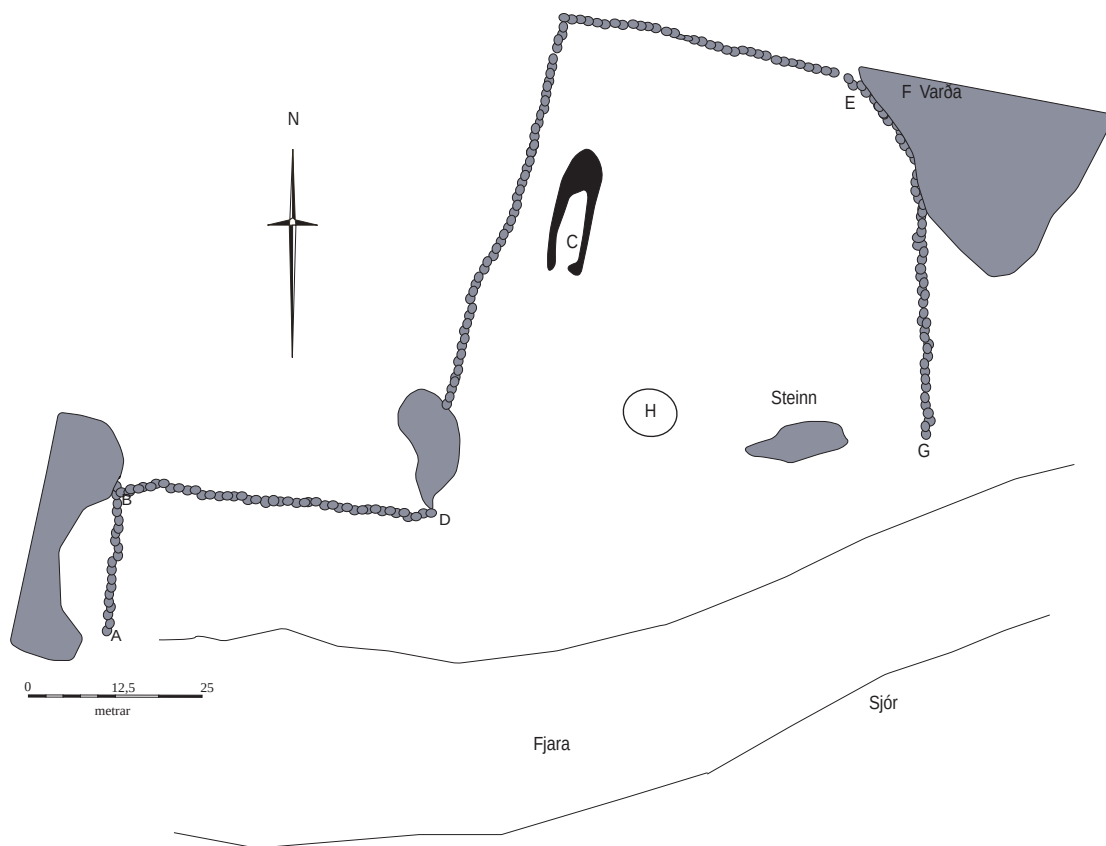

Greinilegasta tóftin á Skallastöðum, mynd tekin til norðvesturs.

hálf, en Borgarholt hálf, og svo Lánganes; en þó hafi Straumfjarðartunga beit í Lánganes landi, sem ítak í Borgarholti.” “Austan við víkina [Leirlækjarvík] er fornt eyðibýli, sem heitir Skallastaðir, eru þeir í suðaustur frá Leirlækjarholtum. Á Skallastöðum sér glögg fyrir tóftum, bæði bæjar- peningahúsa og túngarði,” segir í örnefnaskrá. Skallastaðir eru 1,3 km austur frá bæjarhólnum á Stakkhamri 001. Til að komast að Skallastöðum er best að keyra til austurs eftir túnnum og áfram slóða til suðausturs stuttan spöl þar til slóðinn endar og ganga síðan beint af augum til austurs á staðinn.

Bæjarstæði Skallastaða er í gróinni kvos við sjóinn þar vex nokkur sina, en ljóst er að þetta hefur verið mjög lítið túnstæði, grýtt og í nokkrum halla. Túnstæðið sem afmarkað er með grjóttgarði er aðeins 50x40 m að ummáli.

Nú verður minjasvæðinu lýst og notaðir verða bókstafir til glöggvunar eins og sjá má samsvarandi stafi á teikningu.

MH-247:008 Skallastaðir

Suðves tast (A) byrjar grjóthlaðinn garður við fjöruborðið þar sem klettabelti skagar fram í sendna fjöruna. Nær garðurinn þaðan 8-10 m í norður að öðrum kletti er garðurinn sveigir til austurs (B). Hann heldur áfram 18-20 m til austurs. Garðurinn er allur grjóthlaðinn, aðeins er sjáanlegt stakt hleðslugrjót, allar hleðslur eru hrundar. Náttúruleg aðhöld hafa verið notuð til að styrkja túngarðinn enda túnstæðið nokkuð klettótt og hefur túngarðurinn verið hlaðinn á milli klettanna. Þar sem túngarðurinn sveigir til norðausturs (D) er stór klettur. Þar þrengist túnið nokkuð í gróinni kvos milli tveggja klettabelta. Hleðslan nær um 30 m til norðausturs er hún sveigir um 20 m til austurs en beygir þá til suðausturs (E) þar til hún hverfur í grasið nálægt fjöruborðinu (G). Inni í kvosinni, nokkuð til vesturs upp við garðinn er eina greinanlega tóftin innantúns. Hún er 8x3 m að utanmáli og snýr SSA-NNV. Hún opnast í suðurs og nær opið yfir mest af suðurveggnum og hefur verið einföld útihúsatóft sennilega með heysæði eða hlöðu að norðanverðu. Engar grjóthleðslur eru sjáanlegar í tóftinni og er veggjahæð mest 0,3 m. Um 4 frá (E) er varða uppá kletti, 1 m á hæð og nokkuð heilleg. Framan við túnstæðið er sendin fjara og hefur sennilega verið ágæt landing frá Skallastöðum. Túnið er nokkuð þýft og var vaxið mikilli sinu á haustdögum 2005 þegar það var skráð og sást engin bæjartóft þar. Nálægt miðju túnstæðinu er óljós upphækkun um 10 m suðaustur frá (C) og gæti bærinn hafa verið þar. Mögulegt er að Skallastaðabærinn hafi ekki verið hér heldur á 034 en þá er líklegast að það svæði sem hér er skráð hafi verið beitarhús frá Skallastöðum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: DI IIII, 326-29; DI IV, 166; JÁM V, 52; JJ, 135; Ö-Stakkhamar, 5

MH-247:009 Brekka garðlag býli

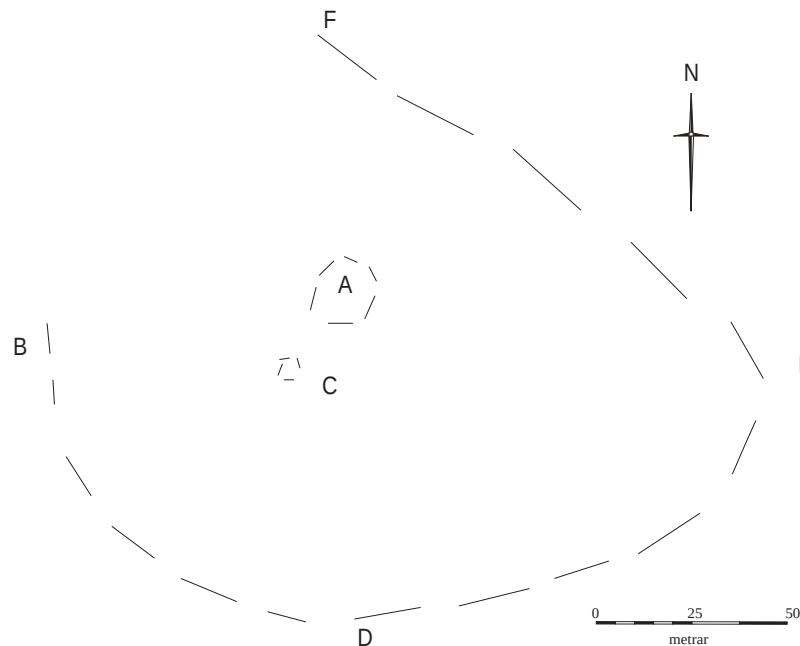
64°47925N 22°47188V

Brekku er fyrst getið í málðaga Helgafellsklaustur frá um 1377-78. Jarðarinnar er næst getið í málðaga klaustursins frá 1397 og var jörðin þá 10 hundraða jörð (reyndar eru 2 jarðir sem heita Brekka í málðaganum og ekki alveg öruggt um hvora er að ræða). Í jarðabók Árna og Páls frá árinu 1714 segir : “Brekka hefur hjre heitið að fornu, sem menn ætla bólstað verið hafa. Þar eru sýnileg byggíngamerki. Hjer heitir og Brekkubær í skjölum so sem landamerki millum Stakkhamarsreka og Melsreka í Staðarsveit og halda menn þann Brekkubæ bera

þennan eyðibólstað. Bygðin er af fallin langt fyrir manna minni, og brúka nú kóngsjarðirnar Stakkhamar og Borgarholt þá alla grasnautn, sem af því eyðibóli fylgt hefur að fornu.” Í Jarðabók Johnsens frá 1847 segir: “1804 segir, að Skallastaðir, Brekka og Lánganes, allt gamlar eyðijarðir, sé nú brúkaðar frá jörðunum í kring, sem hafi fengið ný landamerki, og sé en fornu gleymd; að Stakkhamar hafi Skallastaða land og Brekku land hálf, en Borgarholt hálf, og svo Lánganes; en þó hafi Straumfjarðartunga beit í Lánganes landi, sem ítak í Borgarholti.”

“Í norðvestur frá Skallalækjarvaði [022] er hóll með nokkrum klettum að suðaustanverðu, heitir hann Brekkustekkur [023]; nokkru vestar er allhár hóll, grasi vaxinn, er hann bungumyndaður. Þar var áður býli, er hét Brekka, en hóllinn er kallaður Brekkuhóll. Nú sér ekki fyrir rústum á honum,” segir í örnefnaskrá. Brekka er rúmlega 700 m vestur frá bæjarhólnum 001.

Túnið hefur verið vélasléttað og haustið 2005 hafði verið sérstaklega borið á það svo þar var mikil rækt og erfitt að greina tóftir.

MH-247:009 Brekka

Bæjarhóllinn er mjög greinilegur, þó engar tóftamyndir séu á honum. Staur stendur upp úr hólnum miðjum. Hóllinn hefur verið sléttaður að einhverju leyti. Hann er um það bil 10x10 m að stærð. Engar greinilegar tóftir eru á svæðinu en ógreinilegar leifar túngarðs má greina umhverfis hólinn. Alls er minjasvæðið um 150-120 m að stærð en eflaust mætti gera sér betur grein fyrir legu túngarðsleifanna að vori þegar gróður er lágur. Garðurinn er sporöskjulaga snýr NNA-SSV. Garðurinn er mjög sokkin, hleðsluhæð aðeins 0,2-0,3 m en breidd garðsins er um 1,5 m þar sem hann er breiðastur. Hann er hringlaga utan um bæjarstæðið en nær inná land Mels og hverfur þar við landamerkjagirðingu því rækilegar hefur verið sléttað þeim megin. Engar grjóhleðslur sjáanlegar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI IIII, 326-29; DI IV, 166; JÁM V, 52; JJ, 135; Ö-Stakkhamar, 5

MH-247:010 heimild um lendingu

64°46436N 22°41821V

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1714 segir: “Heimræði á jörðin og verstöðu um vor, sumar og haust þar sem heitir Stekkhamarnes, gengur þar skip heimabóndans og stundum inntökuskip fleiri eður færri.” “Fremst á nesinu heitir Búðatorfa, norðvestur frá henni er Hestatorfa. Á Búðatorfu sér fyrir allmörgum verbúðartóftum og naustum. Sagt er, að þaðan hafi áður gengið 14-16 bátar seinni hluta vetrar og á vorin. Naustin eru norðanvert í nestánni,” segir í örnefnaskrá. Lendingin er um það bil 25 m norður af verbúðunum 011, um 5 km suðaustur frá bæjarhól Stakkhamars 001.

Stakkhamarsnes er 5 kílómetra langt nes, sem er oftast talið marka vestari enda Löngufjara. Nesið er mjótt en

vel gróið. Nokkuð landbrot hefur verið á nesinu og er einnig mikill áfokssandur þar.

Verbúðirnar eru á nálægt ysta enda nessins og var lending þar frá á norðanverðum enda nessins. Standlengjan er sendin um 10 m breið frá grasbökkunum að sjávarmálinu.

Hættumat: engin hætta

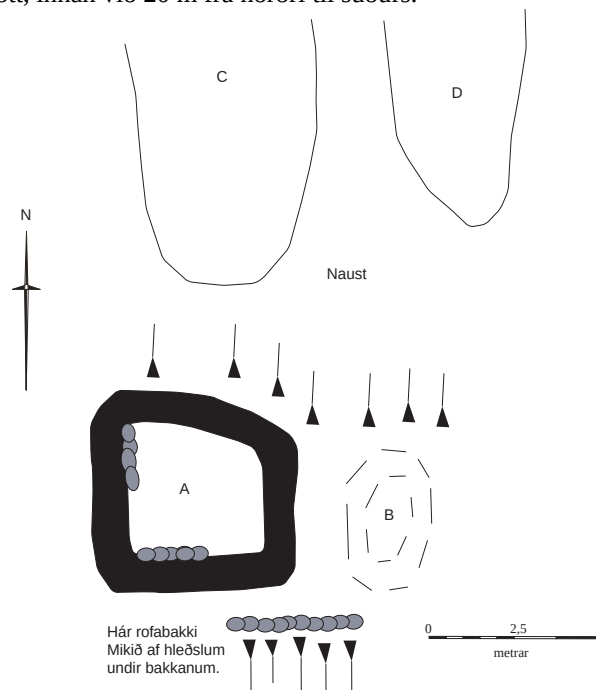
Heimildir:JÁM V, 51; Ö-Stakkhamar, 3-4

MH-247:011 tóftir verbúð

64°46426N 22°41819V

Í Jarðabók Johnssens frá 1714 segir: “Heimræði á jörðin og verstöðu um vor, sumar og haust þar sem heitir Stekkhamarnes, gengur þar skip heimabóndans og stundum inntökuskip fleiri eður færri.” “Fremst á nesinu heitir Búðatorfa, norðvestur frá henni er Hestatorfa. Á Búðatorfu sér fyrir allmörgum verbúðartóftum og naustum. Sagt er, að þaðan hafi áður gengið 14-16 bátar seinni hluta vetrar og á vorin. Naustin eru norðanvert í nestánni,” segir í örnefnaskrá. Tóftirnar af verbúðunum eru um það bil 25 m suður af lendingunni 010, um 5 km suðaustur frá bæjarhólnum á Stakkhamri 001.

Stakkhamarsnes er 5 km langt nes, sem er oftast talið marka vestari enda Löngufjara. Nesið er mjótt en vel gróið. Nokkuð landbrot hefur verið út nesinu og er einnig mikill áfokssandur þar. Þar sem verbúðirnar eru er nesið nokkuð mjótt, innan við 20 m frá norðri til suðurs.

MH-247:011 tóftir af verbúðum og naustum

Verður minjunum nú lýst og verða notaðir bókstaðir til hægðarauka samanber merkingar á teikningu. Tóft A er greinilegasta tóftin á svæðinu. Hún er 6x6 m að stærð, en ekki er greinanlegt op á tóftinni.

Grjóthleðslur sjást í austur- og suðurveggjum tóftarinnar en aðeins eitt umfar. Tóftin er einföld tóft 4x4 m að innanmáli og er veggjaþykkt um 1 m. 2 m austur af tóft A eru þúst (B) sem líklega er leifar eldri tóftar, alls um 4x3 m að stærð og snýr norður-suður. 1 metra suður af

tóft A er greinileg hleðsluröð. Hún er um 5 m löng og snýr austur-vestur. Hleðsluröðin er á hárrí brekkubrún (rofabakki niður af) og man Laufey Bjarnadóttir heimildarmaður eftir tóft þar suður af hleðslunni sem hefur hrúnið niður í fjöruna enda er mikið landbrot á þessum stað. Austur af veggjahleðslunum má sjá snið í bakkannum þar sem gefur á að líta mikið af fiskibeinum, en þarna brýtur úr bakkannum árlega. Beint norður af A og B eru leifar af tveimur naustum (C) og (D). Það fyrrnefnda, C, er mun stærra eða samtals 5x8 m að stærð. Það snýr norður-suður og opnast til norðurs, engin norðurveggur er á naustinu, að lendingunni (sjá 010). 2-3 m austan við tóft C er naust (D). Það er nokkuð minna, eða 4x6 m að stærð og opnast einnig að lendingunni. Engin norðurveggur er á naustinu. Ekkert hleðslugrjót er í naustunum sem virðast vera að öllu leyti grafin niður í bakkann og sjást engar veggjahleðslur á bökkunum.

Hættumat: stórhætta, vegna rofs

Heimildir:JÁM V, 51; Ö-Stakkhamar, 3-4

MH-247:012 heimild um túngarð

6548070N 22°46279V

“Norðurhluti túnsins suðvestur af stapanum heitir Búðatún; hefur heimatúnið áður verið girt með torfgarði; er Búðatúnið fyrir norðan garðlag það,” segir í örnefnaskrá. Ekki vitað um nákvæma staðsetningu túngarðsins en miðað við lýsingu er líklegt að garðurinn hafi legið austur-vestur um 160 m NNA frá bæjarhólnum 001, ekki er vitað nánar um staðsetningu túngarðsins en ef til vill má ætla að hann hafi legið umverfis túnið sem sá má á túnakorti frá 1920, sjá teikningu.

Nú vélsléttað tún.

Um 150 metra austur af meitum túngarði, við kvíar 017, hafa varðveist hleðsluleifar sem gætu tilheyrð kvíunum eða verið hluti af túngarði. Hleðslan liggur frá girðingu að túnenda í gegnum móa. Hún er um 8 m löng, 0,3 m á hæð en aðeins 0,5 m breið (sem er full mjótt fyrir túngarð). Líklegast er að þetta sé hluti af kvíunum sem hefur orðið útundan við sléttun.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1

MH-247:013 heimild um leið

64°48061N 22°46295V

“Austur frá bænum, frá götu, sem liggur norður túnið fyrir austan hlöðu, sem stendur spöl norður frá bænum, heitir Hamartunga, nær hún allt suður á hamra,” segir í örnefnaskrá. Gatan var líklega nálægt 110 metra norður frá bæjarhólnum 001.

Nú vélsléttað tún.

Engin merki sjást um götuna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1

MH-247:014 Kollur heimild um brunn

6548024N 22°46388V

“Á heimatúninu eru tveir brunnar. Annar þeirra er norður frá bænum, heitir hann Kollur; í hann er sótt vatn til fjóssins á vetrum, en ekki er vatn úr honum notað til neyzlu fyrir fólk,” segir í örnefnaskrá. Brunnurinn var um það bil 50 m norðvestur frá bæjarhólnum 001 og 40 m suður frá Jaðarbrunni 015.

Í sléttu túni.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að fyllt hafi verið uppí alla brunnana. Túnið þar sem brunnurinn var var sléttað aftur á árunum 2003-2004 og sjást engin merki um brunninn nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:015 Jaðarbrunnur heimild um brunn

64°48046N 22°46395V

“Á heimatúninu eru tveir brunnar. Annar þeirra er norður frá bænum, heitir hann Kollur [014]; í hann er sótt vatn til fjóssins á vetrum, en ekki er vatn úr honum notað til neyzlu fyrir fólk. Nyrzt í jaðri túnsins er hinn brunnurinn, er hann nefndur Jaðarbrunnur, í hann fellur sjór í stærstu flæðum,” segir í örnefnaskrá. Brunnurinn var um það bil 90 m norðvestur af bæjarhólnum 001 og 190 m suðvestur af fjárhúsi 007.

Í sléttu túni.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að fyllt hafi verið uppí alla brunnana. Túnið þar sem brunnurinn var var sléttað aftur á árunum 2003-2004 og sjást engin merki um brunninn nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:016 Efstibrunnur heimild um brunn

64°48089N 22°46152V

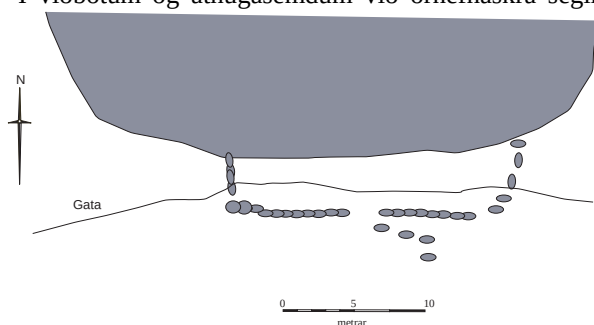
“Þriðji brunnurinn er í mýri fyrir sunnan Búðatúnið, heitir hann Efstibrunnur,” segir í örnefnaskrá. Efstibrunnur var um það bil 190 m norðaustur af bæjarhólnum 001 og um 65 metra suðaustur af fjárhúsi 005.

Í sléttu túni.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að fyllt hafi verið uppí alla brunnana. Túnið þar sem brunnurinn var var sléttað aftur á árunum 2003-2004 og sjást engin merki um brunninn nú.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:017 hleðsla kvíar

64°48063N 22°46077V

“Milli mýrar þeirrar og Stakkhamarslækjar er móarani; á honum eru fornar kvíarústir,” segir í örnefnaskrá. Kvíarústin er um 65 m ASA frá Efstabrunni 016 og um 235 m norðaustur frá

MH-247:018 Hamragarður

bæjarhólnum 001.

Umhverfis er sléttað tún.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að þarna sé búið að slétta enda sjást engin greinilega merki kvía. Hinsvegar var á svipuðum slóðum garðbútur, 8 m langur, 0,3 m hár og 0,5 m breitt sem gætu verið leifar af kvíum eða túngarði sjá 012.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

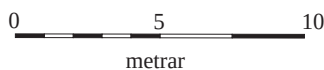
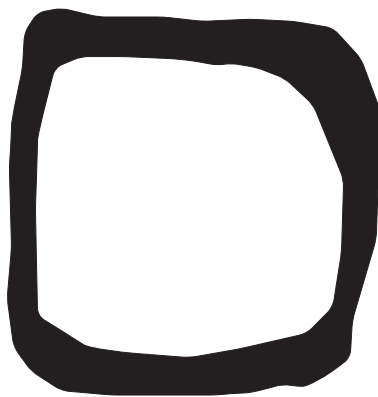
Heimildir: Ö-Stakkhamar, 1-2; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:018 Hamragarður gerði kálgarður

MH-247:018 Hamragarður, mynd tekin til suðurs.

MH-247:019 Heimagarður gerði kálgarður

MH-247:019 Heimagarður

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 2; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:020 Flatigarður heimild um kálgarð

64°40037N 22°46393V

“Þriðju matjurtagarðurinn er norðvestur frá bænum, heitir hann Flatigarður,” segir í örnefnaskrá. Garðurinn var líklega um 70 m norðvestur af bæjarhólnum 001, og um 35 m norðvestur frá hrútakofa 002 en engin merki

64°47992N 22°46336V

“Undir hamrinum, sem bærinn stendur á, er matjurtagarður, sem Hamragarður er kallaður, hefur það komið fyrir, að sjór hefur fallið í hann og valdið skemmdum, garðurinn er langur, en mjór,” segir í örnefnaskrá. Garðurinn er beint undir bæjarhólnum um 20 m suður frá honum 001 og um 80 m austur frá Heimagarði 019.

Garðurinn er hlaðinn á sléttum grasbala, beint upp í klettinn.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að allir matjurtagarðarnir séu aflagðir. Garðurinn er um 20 m langur og 4 m breiður. Varðveist hefur einföld steinaröð út frá klettinum og sennilegt að grjót hafi verið tekið úr garðinum og notað annarsstaðar.

Hættumat: hætta, vegna vatnsaga

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 2; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

64°47986N 22°46435V

“Vestanvert við bærinn er annar garður, er hann kallaður Heimagarður,” segir í örnefnaskrá. Heimagarðurinn var um 80 m norðvestur af bæjarhólnum 001 og um 80 m vestur frá Hamragarði 018.

Garðurinn er í gróinni þýföri kvos.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að allir matjurtagarðarnir séu aflagðir. Garðurinn er nú nokkuð ógreinilegur, grjóthleðslur ekki sjáanlegar. Hann hefur verið um það bil 15x15 m að stærð. Hann er torfhlaðinn en hleðsluhæð er aðeins um 0,1 m. Laufey Bjarnadóttir heimildarmaður sem er fædd 1970 man eftir rabbabara í þessum garði.

MH-247:019, Heimagarður . Mynd tekin til suðvesturs 17

hans sjást.Í sléttu túni.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að allir matjurtagarðarnir séu aflagðir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 2; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:021 *Hesthúsagarður* heimild um kálgarð 64°48114N 22°46171V

“Á Búðatúninu er og matjurtagarður við hesthús, sem þar stendur, er hann kallaður Hesthúsagarður,” segir í örnefnaskrá. Að sögn heimildarmanns, Laufeyjar Bjarnadóttur, var útihús 005 hesthús og var Hesthúsagarður við húsið. Garðurinn var um 235 m norðaustur frá bæjarhólum 001, 40 m ASA frá leifum af fjárhúsi 006.

Nú er rennislétt vélsléttáð tún þar sem garðurinn var.

Í viðbótum og athugasemdum við örnefnaskrá segir að allir matjurtagarðarnir séu aflagðir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

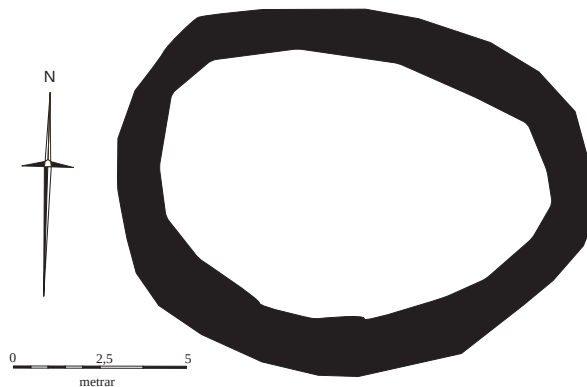
Heimildir:Ö-Stakkhamar, 2; Ö-Stakkhama ath og viðb, 1

MH-247:022 *Skalllækjarvað* heimild um vað 64°47982N 22°46603V

“Áður en Hólalækur fellur í Stakkhamarslæk er Stakkhamarslækur kallaður af sumum Skalllækur. Vestur frá bænum er vað á honum [Skalllæknum], sem Skalllækjarvað heitir,” segir í örnefnaskrá. Laufey Bjarnadóttir heimildamaður kannast vel við það að bæjarlækurinn sé nefndur Skalllækur þar til hann sameinast Hólalæk. Vaðið er enn notað og er það um 200 m VSV frá bæjarhólum 001 og um 240 m suðaustur frá Brekkustekk 023. Þar sem vaðið er á læknum er hann frekar breiður og er bakkinn beggja megin sendinn. Botn lækjarins er einnig hulinn ljósum fjörusandi. Vaðið er frekar grunnt um það bil 15 cm á dýpt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 2

MH-247:023 Brekkustekkur

MH-247:023 *Brekkustekkur* þúst stekkur 64°48020N 22°46894V

“Í norðvestur frá Skallalækjarvaði [022] er hóll með nokkrum klettum að suðaustanverðu, heitir hann Brekkustekkur; nokkru vestar er allhár hóll, grasi vaxinn, er hann bungumyndaður. Þar var áður býli, er hét Brekka [009] ...” segir í örnefnaskrá. Brekkustekkur er um 290 m norðaustur frá býlinu Brekku 009 og um 440 m vestur frá bæjarhólum 001.

Brekkustekkur er á rústalegum hól, í miðju sléttuðu túni við landamerkin við Mel. Túnið er vel gróið og sérstaklega mikil rækt í því haustið 2005.

Á Brekkustekk er lágur hóll, um það bil 20x15 m stór þar sem hann er stærstur. Snýr austur-vestur. Ofan á hólinn er dokk 14x10 m stór og snýr hún austur-vestur en engin merki eru op. Engin hólfi

eru greinanleg inni dokkinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 2

MH-247:024 *Skerjavað* heimild um vað 64°48149N 22°42485V

“Í austur til suðausturs frá Drápsskeri er vað á Straumfjarðará, er heitir Skerjavað, fellur áin þar um skerflínur [svo],” segir í örnefnaskrá. Staðsett af korti en þjóðleið lá um Löngufjörur og hefur þetta vað verið hluti hennar.

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 4

MH-247:025 *á Fremrieýrum* heimild um vað 64°48292N 22°42333V

“Næstu fyrir ofan Skerjavað [024] er annað vað á ánni, sem heitir á Fremrieýrum, þar eru tvö nokkuð há sker, skammt hvort frá öðru, en vaðið er um

MH-247:023 Brekkustekkur upphækkun fyrir miðri mynd, tekin til norðurs.

syðra skerið yfir sandræmu, er liggur yfir skerið,” segir í örnefnaskrá Staðsett af korti en þjóðleið lá um Löngufjörur og hefur þetta vað verið hluti hennar.

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 4

MH-247:027, stekkjartóft

MH-247:026 á Efrieyrum heimild um vað

64°48427N 22°42029V

“Nokkurn spöl ofar (norðar) [en 025] er vað, er heitir á Efrieyrum, er það skammt fyrir neðan (sunnan) Búðhamar,” segir í örnefnaskrá Staðsett af korti en þjóðleið lá um Löngufjörur og hefur þetta vað verið hluti hennar.

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 4-5

MH-247:027 tóft stekkur

64°48029N 22°45607V

“Fyrir austan túnið á Stakkhamri er höfði, sem Stekkjarhöfði heitir, að honum fellur sjór um flæðar,” segir í örnefnaskrá. Á Stekkjarhöfða er tóft um 580 m austur frá bæjarhólnum 001 og um 70 m suður af mógröfunum 037. Að sögn heimildarmanna var fráferum hætt á árunum 1920-30.

Stekkurinn er í þýfðum en vel gróunum móa rétt við brúnina á Stekkjarhöfða.

Stekkjartóftin er 5x3 m stór og snýr norður-suður og er alve opin til suðurs. Tóftin einföld og að hluta sokkin að hluta í þúfur og er hleðsluhæð aðeins um 0,2 m og er veggjaþykkt nálægt 1 m. Engar gjörhleðslur sjáanlegar. Um 1 m suður af tóftinni eru óljósar þústir sem gætu verið af lambkró.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 5

MH-247:028 Torfvogur örnefni rista

64°48192N 22°43921V

“Fyrir austan Torfvogstanga er Torfvogur,” segir í örnefnaskrá. Torfvogur er um 2 km austur frá bæjarhól 001.

Vogurinn er vel gróinn og gæti hafa verið rista þar en langur vegur hefur verið að reida torfið heim að Stakkhamri, styttra frá Skallastöðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 5

MH-247:029 tóftir þingstaður

64°48470N 22°42358V

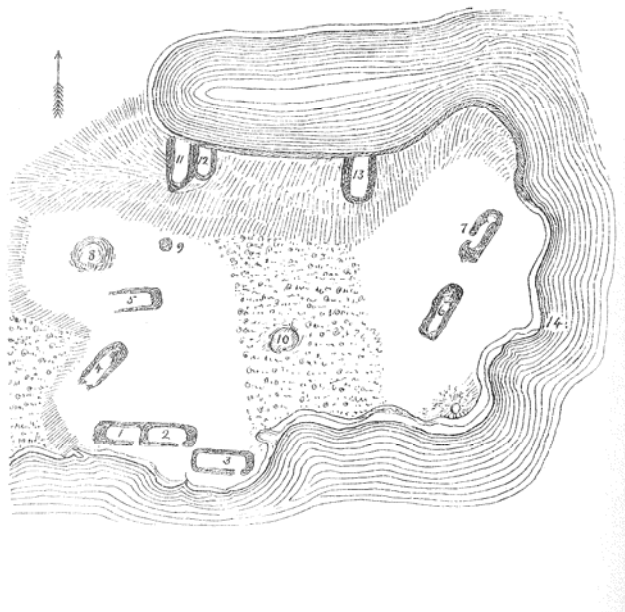
“Við Straumfjarðará, þar sem hún fellur út á fjörurnar, er allhár hamar, grasi vaxinn að ofan, er Búðhamar heitir. Á höfðanum eru nokkrar fornar tóftir eftir þing og verzlunarbúðir. Í vestanverðum hamrinum er klettur, sem gat er gengum,” segir í örnefnaskrá. Búðhamar er 3,5 km í sjónlínu frá bæjarhólnum 001 fast við árósa Straumfjarðarár þar sem hún rennur út í Straumfjörðinn.

Nesið gengur austur í ósa Straumfjarðará. Miðað við lýsingar og teikningar frá því fyrir aldamótin 1900 virðist hafa brotnað af nesinu, sérstaklega að norðan og austanverðu. Lýsing BJ: “Þar sem Straumfjarðará fellur út í fjörðinn, eru klappir báðum megin við mynni hennar. Klöppin að vestanverðu er meiri, bæði að hæð og ummáli. Hún heitir Búðahamar. Er þar hamar, nokkuð hár, austan megin og sunnan, eða við ána og sjóinn er afhallandi er til vesturs, þar sem hamarinn er landfastur, og til norðurs, þar sem hann liggur að lóni eða litlum vogi, er gengur vestur úránni. Hamarinn er grasi vaxinn austan og vestan til; en all-breitt belti yfir um hann miðjan er blásin melur.

Í Eyrbyggju segir: “Þetta sumar tók Þorsteinn ór Hafsfjarðarey Rauðmelingagoðorð ór Þórsnessþingi, því at hann þóttisk þar aflvana orðit hafa fyrir Snorrugum; tóku þeir frændr þá upp þing í Straumfirði ok héldu þat lengi síðan.. Getið er um kaupmennsku í Straumfirði í Eyrbyggju í 39. kafla en þar segir: “Þorleifr kimbi tók sér fari um sumarit með kaupmönnum, þeim er bjuggust í Straumfirði, ok var hann í sveit með stýrimönnum. Þar var þá kaupmanna siðr, at hafa eigi matsveina, en sjálfir mótunautar hlutuðu með sér hverir búðavörð skyldi halda dag frá degi; ... En er þeir váru mjök búnir, þá kom þar maðr á Búðarhamar ... hann lagði af sér baggann hjá búðardurum ok gekk síðan inn í búðina. Hamarinn er nefndur ýmsum nöfnum Skipahöfði og Fiskihamar en oftast er hann nefndur Búðahamar eða Búðarhamar. Eftir Eyrbyggju er örnefnið fyrst nefnt í dómsbréfi frá 1351 og er hamarinn þá kallaður Búðarhamar. Tóftanna er víða getið í heimildum, Eggert Ólafsson getur um þær í

ferðabók sinni og Bjarna Pálssonar. Tóftanna er einnig getið í sýslu og sóknalýsingum frá því um miðja 19. öld. Tóftanna er fyrst lýst ítarlega hjá Kristjan Kaalund. “Uppi á hamrinum eru allmargar búðatóftir. Á norðausturhorni hamarsins eru tvær búðir samhliða austurbrekkunni, ekki langt frá brúninni, hvor af enda annarrar. Er önnur um 9 faðma löng og virðist þar að auki hafa verið lítil útbygging af norðurenda, nokkurra faðma. Hin er um 10 faðmar, ef til vill skipt sundur. Þriðja búðin stendur nokkru sunnar og snýr gaflí að brekku, hún er stærst og greinilegust af þeim öllum, meira en 11 faðma, og virðist hafa haft útbyggingu við vesturenda. Dyr hafa ef til vill verið á syðri hliðarvegg fast við austurgafli. Auk þessara búða eru þrjár aðrar inni á hamrinum ógreinilegri, og sunnan við litlu víkina fast við botninn er stór djúp tóft, ef til vill eftir naust. Straumfjörður er í Eyrbyggju nefndur sem þingstaður Rauðmelinga, eftir að þeir höfðu skilið við Þórsnesþing. Búðirnar eru svo margar, að ætti láta sér detta í hug, að þarna væri sérstakur þingstaður, en staðurinn er þannig settur og í svo góðu samræmu við “búðarhamar” í Eyrbyggju, að vart er efi að þarna eru gamlar kaupmannabúðir.”

Búðahamar eða Straumfjarðarþingstaður.

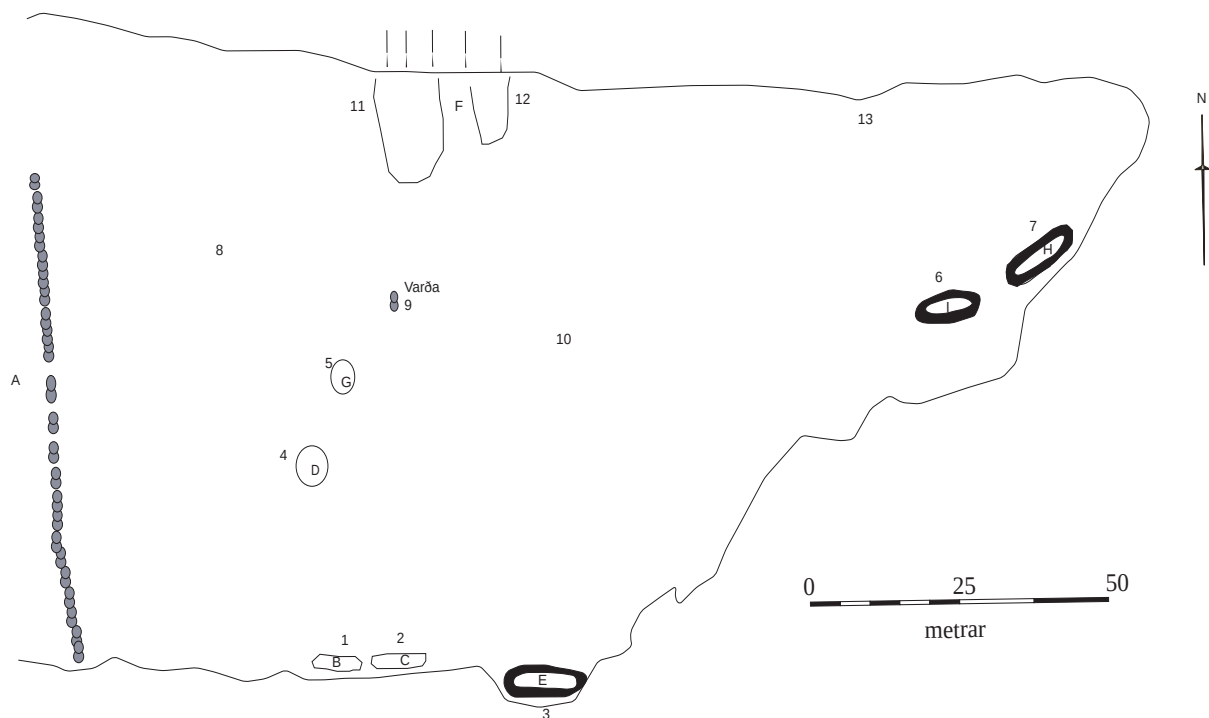
Uppdráttur Brynjólfs Jónssonar úr Árbók hins Íslenska fornleifafélags

II

Sigurður Vigfússon lýsti einnig tóftunum er hann kom á Búðarhamar seint á 19. öld: “Vestan á nesinu móts við vogshotninn, fram við sjóinn, þar sem heitir Búðarhamar, eru 2 stórar búðir (1 og 2), og eitt gaflhlað á milli; snúa í austur og vestur. Vestari búðin er 47 fet á lengd, enn 25 fet á breidd. Dyr sýnast hafa verið á austurgafli, sem að hamrinum veit. Eystri búðin er 49-50 fet á lengd en 25-26 á breidd. Dyr eru óglöggvar, enn virðast helst hafa verið við eystra gafl. Rétt við suðurhornið á þessari síðartöldu búð gengr hamarinn lengda fram; þar er stór búð og öllu greinilegri enn hinar. Lengd 67 fet; breidd um 26 fet. Dyr glöggvar við eystra gafl. Þannig virðast dyrnar snúa eins á öllum þessum búðatóftum. Allar þessar búðir eru grasi grónar; hleðslusteinarnar sjást allvíða. Um 5 faðma í vestr frá búð þeirri, er fyrst var nefnd er búð (4) er snýr í útsuðr og landnorðr, 47 fet á lengd og um 23 fet á breidd. Dyr óglöggvar, enn virðist vera á útnorðurvegg á nyrðra gaflí. Í landnorðr frá þessari búð hefir verið búð (5), sem snýr austr og vestr. lengd sýnist hafa verið 38 fet, enn breidd verðr ekki mæld, því búðin er mjög óglögg. Á austurenda

nessins, 57 faðma frá búðinni nr. 5 er búðartóft (6), ákaflega stór, snýr í landnorðr og útsuðr, 67 fet á lengd og 26 fet á breidd. Dyr virðast hafa verið við vestgafl á suðrhliðarveggnum. 6-7 faðma frá þessari búð er og búð (7). Hún er 65 fet á lengd og 24 fet á breidd. Dyr nokkuð óglöggvar, enn munu hafa verið á syðri hliðarvegg, er að ósnum veit, nær austurgafli; í austurenda búðarinnar sýnist vera upphækkun, og gæti þar hafa verið afhús enn ekki skal eg fullyrða það. Búðin snýr í landnorðr og útsuðr. Allar þessar búðatóftir eru næsta fornlegar útliti. ... Nesinu hallað öllu norðr að voginum. Nær því við vogshotninn fann eg mannvirki, við fjörmál, afarmikið ummáls. Þetta getr ekki verið annað enn fornt hafskipanaust; lengd 70 fet, enn breidd um 23 fet, enn um stærðina verðr að vísu ekki fullyrð, með því veggir munu gengnir mjög úr lagi. Inní hamrinum og rétt undan austustu búðinni og hinni síðast töldu bíð er merkilegt gat, sem liggir gegnum klettanös sem gengr þar fram; gatið er kringlótt og virðist höggvið af mönnum. Það er 5 fet á lengd, og hallast svo, að það er 2 álnir frá fjörmáli öðrum megin, enn 1 alin hinum megin. Hér hafa auðsjánlega veri hafðar skipsfestar.”

Brynjólfur Jónsson kom að Búarhamri 1897 og hann lýsti einnig tóftunum: “Auk búðatóftanna sjást leifar af mannvirki nokkru (8) nærri norðvesturhorni hamarsins. Lögun á því er ekki hægt að ákveða, því svo er að sjá, sem úr því hafi verið tekið grjótt, líklega í vörðu (9), sem er skammt þaðan. mannvirki þetta gæti verið leifar af dómhring. Nálægt miðju hins blásna beltis er lítill hólmi, óblásinn (10); myndar hann eins og upphækkun og kann að vera að það sjeu leifar af rúst. Þó er jeg í efa um það. Norður við veginn eru 3 naustatóftir; eru tær af þeim fyrir vestan hið blásna belti, og eru þær saman (11-12), en hin þriðja einstök fyrir austan það (13). Hún er stærst; um 7 faðma löng, hin vestasta um 6 faðmar; en sú sem hjá henni er, er minnst og óglöggust og mældi jeg hana ekki.”

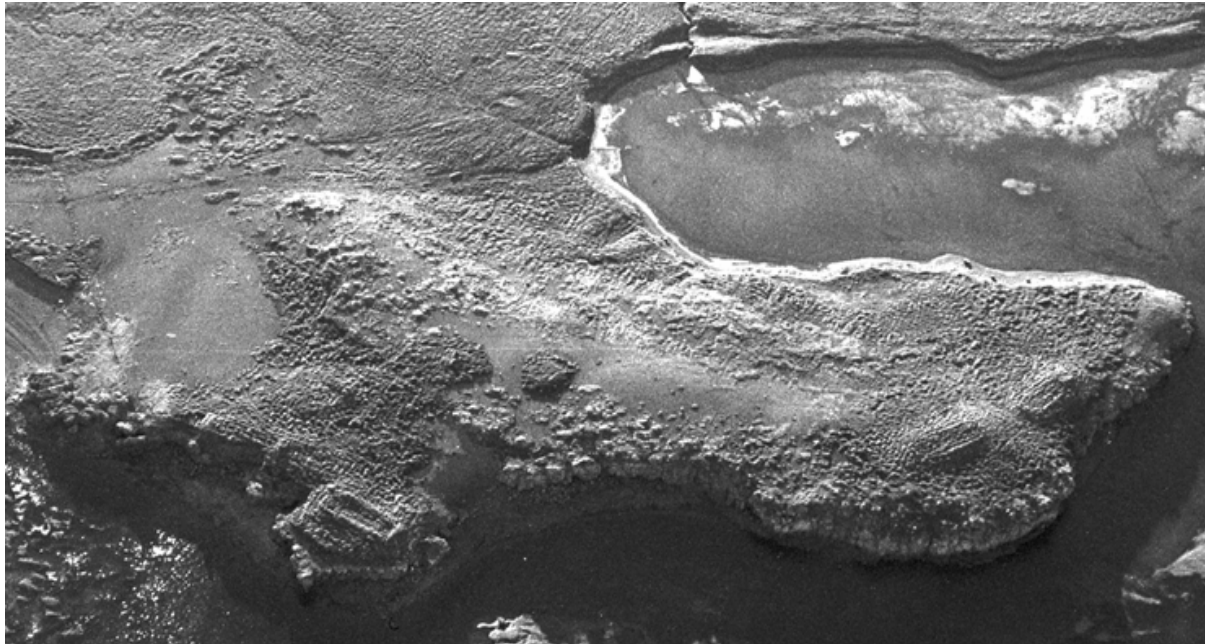

MH-247:029 Minjar á Búðarhamri

Hér verður þeim minjum lýst sem fundust við vettvangsathugun í ágústlok 2005. Hverri tóft verður hér gefin bókstafur til aðgreiningar en á teikningu má einnig sjá sömu númer og notuð eru í lýsingum Sigurðar og Brynjólfs. A er grjóttgarður sem hvorki Sigurður né Brynjólfur nefna í lýsingum sínum en þó er hann ekki svo nýlegur að álykta megi að hann sé frá því eftir að ferðalögum þeirra lauk. Aðeins er varðveitt eitt umfar af grjóthleðslu en liggur garðurinn í um 60-70 m til norðurs frá suðurbrún hamarsins og næstum því norður yfir allan hamarinn. Um 35 m austur frá suðurenda grjóttgarðsins eru óljósar tóftir B og C (1-2 hjá Sog B). Þær voru alveg á kafi í grasi þegar skrásetjari skoðaði þær síðsumars 2005 og engin leið að greina útlínur þeirra, stærð þeirra óljós um það bil 8x4 metrar hvor, snéru austur-vestur. Um 15-20 m suðaustur frá tóft C er tóft E (3 hjá S og B). Hún er mjög greinileg einföld tóft, 15x7 m að utananmáli, veggjahæð 0,3-0,4 m og veggjaþykkt 1-1,5 m. Tóftin snýr austur-vestur en engin merki eru lengur um op á henni og ekkert hleðslugrjót var sjáanlegt. Um 25 m norður frá tóft B er óljós þúst um 5x10 m að stærði en mjög óglögg (4 hjá B og S). Snýr austur-vestur, ekkert grjót sjáanlegat og var ekki hægt að greina op á henni. Um 10 m norður frá henni er önnur þúst G svipuð að stærð og D og jafn óglögg (5 hjá S og B). Um 15 m norðaustur af G er lítil varða, aðeins um 0,4-0,5 m á hæð og um 1 m að ummáli. Varðan er á hæsta punkti hamarsins og hallar frá henni til norðurs inn að vík sem þar er. Beint norður af vörðunni, rétt suðaustan við botn vikurinnar eru tvö naust sýnileg (F). Stærri skipalægið er 18x10 m að stærð og opnast að sjónum til norðurs. Hið minna er 1-2 m austan við hitt, er það 10x7 m að stærð (11 og 12 hjá B og S). Beint fram af naustunum er sendin fjara um 7-8 m breið og sendin. Nálægt 90 m austur frá vörðunni er einföld tóft (I). Er hún 13x9 m að utananmáli, snýr norður-suður og er ekkert op greinanlegt á henni. Hleðsluhæð er um 0,3 m og er ekkert hleðslugrjót sjáanlegt (tóft 6 hjá B og S). Beint norðvestur af I, er önnur einföld tóft (H) (tóft 6 hjá B og S). Hún er 13x10 m að utananmáli og snýr einnig norður-suður og er ekkert op á henni, hleðsluhæð um 0,3 og ekkert hleðslugrjót sjáanlegt. Aðrar tóftir sem S og B nefna fundust ekki sumarið 2005.

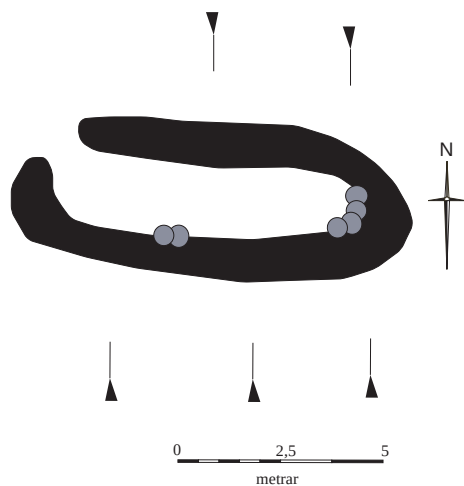
Hættumat: engin hættu

Heimildir: Skrá um friðlýstar fornleifar, 15; Ö-Stakkhamar, 5; KK II, 55-56; SV: "Rannsókn á Vesturlandi 1891" Árbók hins íslenska fornleifafélags 1893, 66-67; ÍF VI, 104, 156-157; EÓBP, I, 216; DI III, 344-345, BJ:

Loftmynd tekin af minjastaðnum á Búðarhamri.

MH-247:030 Selhús tóft sel

MH-247:030 Selhús

Seltóftin er byggð utan í gróinn hól, umhverfis hana er gróið þýfi en deiglent er í kring. Beitarhúsin 031 og 032 eru byggð ofan á tveimur aðskildum hæðum. Á milli þeirra er gróin kvos og þar er seltóftin. Hún er einföld tóft, snýr austur-vestur og op er á norðvesturhorni hennar. Tóftin er 9x4 m að stærð og er veggjaþykkt er um 1 m.

64°48583N 22°43524V

“Milli Búðhamars og Selhúsa er flói, sem heitir Norlingaflói, nær hann suður að Straumfjarðará. Fyrir ofan hann (norðan) er vallendisrimi, er Selrimi heitir. ... Vestur frá Hrossastapa er ás nokkuð hár, sem heitir Selhús. Þar hafa um langtíma verið beitarhús [031-032] frá Stakkhamri, áður fyrr hefur þar verið sel, sem hafa staðið í brekku sunnan í ásnun; eru þar óglöggar tóftir,” segir í örnefnaskrá. Seltóftin er um 2,5 km austur frá bæjarhólnum 001 og um 45 m suðaustur af beitarhúsatóftinni 031.

MH-247:030 Selhús. Mynd tekin til NNA

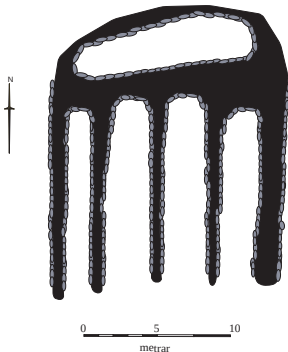
Grjóthleðslur sjást á tveimur stöðum í tóftinni, 1-2 umför. Hleðsluhæð er mest 0,4 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 6

MH-247:031 tóft beitarhús

64°48607N 22°43561V

MH-247:031 beitarhúsatóft

“Milli Búðhamars og Selhúsa er flói, sem heitir Norlingaflói, nær hann suður að Straumfjarðará. Fyrir ofan hann (norðan) er valllendisrimi, er Selrimi heitir. ... Vestur frá Hrossastapa er ás nokkuð hár, sem heitir Selhús. Þar hafa um langtíma verið beitarhús frá Stakkhamri, áður fyrr hefur þar verið sel [SBR. 030], sem hafa staðið í brekku sunnan í ásum; eru þar óglöggar tóftir,” segir í örnefnaskrá. Beitarhúsatóftin er um 2,5 km austur frá bæjarhólnum og um 45 m norðvestur af selinu 030.

Beitarhúsatóftin er upp á grónum hól, vöxnum sinu.

Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir að beitarhúsin hafi verið lögð niður um 1930. Tóftin er nokkuð

vegleg fjárhúsatóft. Hún

er alls 20x16 m stór og er mesta hleðsluhæð er 1,1 m. Tóftin snýr norður-suður og er opin til suðurs en þar hefur verið gafl úr timbri. Að norðanverðu hefur verið hlaða, um 14x5 m að innanmáli. Hlaðan hefur verið þvert á húsið. Hleðslur innan fjárhússins eru óglöggar og ekki ljóst hvort húsið hefur verið með 4 hólfum eða hvort hólfin hafa verið 2 með myndarlegum gördum eftir miðju gólfi.

Hættumat: engin hætta

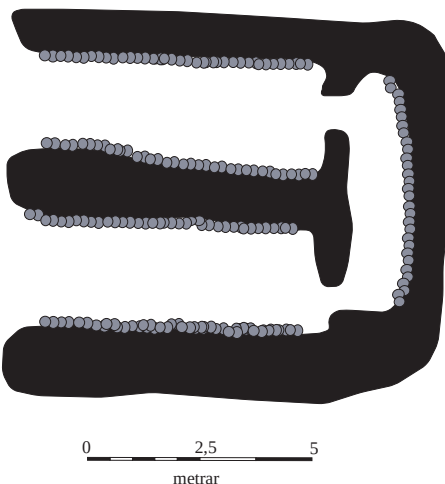
MH-247:031 beitarhúsatóft, mynd tekin til NNA

Heimildir:Ö-Stakkhamar, 6; Ö-Stakkhamar ath og viðb, 2

MH-247:032 tóft beitarhús

64°48578N 22°43504V

“Milli Búðhamars og Selhúsa er flói, sem heitir Norlingaflói, nær hann suður að Straumfjarðará. Fyrir ofan hann (norðan) er valllendisrimi, er Selrimi heitir. ... Vestur frá Hrossastapa er ás nokkuð hár, sem heitir Selhús. Þar hafa um langtíma verið beitarhús frá Stakkhamri, áður fyrr hefur þar verið sel

MH-247:032 beitarhúsatóft

MH-247:032 beitarhúsatóft, mynd tekin til suðurs

[samanber 030], sem hafa staðið í brekku sunnan í ásum; eru þar óglöggar tóftir,” segir í örnefnaskrá. Tóftin er um 2,5 km austur frá bæjarhólnum 001, um 25 m suðaustur frá seltóftinni 030.

Beitarhúsatóftin er upp á grónum hól, vöxnum sinu. Tóftin er alls 9x8 m að stærð. Hleðsluhæð er mest 0,8 m og tóftin snýr austur-vestur. Hún er opin til vesturs

en þar hefur verið gafl úr timbri. Tóftin skiptist í tvö hól og hlöðu sem er aftar (austan) við fjárhúsið. Snýr hlaðan þvert á fjárhúsin. Enn sjást greinilega op frá fjárhúsum inn í hlöðu, garðar eða jötur voru ekki sjáanlegar.
Hættumat: engin hætta

MH-247:034, óþekkt þúst, fyrir miðri mynd, Mynd tekin til vesturs

MH-247:035 réttarhleðsla, mynd tekin til norðausturs

MH-247:036 hleðsla, mynd tekin til norðvesturs

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 6; Ö-Stakkhamar ath og viðb, 2

MH-247:033 varða

“Í suðvestur frá [Æðar]tjörninni eru tvö holt, sem heita Ytra- og Syðra-Æðartjarnarholt, er hið ytra allhátt með gömlu vörðubroti,” segir í örnefnaskrá. Varðan var ekki skráð 2005.

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 6

MH-247:034 þúst óþekkt

64°48'169N 22°44'485V

Um 250 m vestur af Skallastöðum 008 og um 1,5 km vestur af bæjarhólnum 001 er stór tóftarleg þúst.

Hóllinn sjálfur sem og allt umhverfi hans er mjög þýft og mikil sína er umhverfis hóllinn sem er grænni og grónari en umhverfi hans.

Hóllinn er aflangur um það bil 15x20 að stærð en mikið þýfi er í kringum hann og erfitt að greina nákvæmt ummáls hans. Hóllinn er allur afmyndaður af þúfum og ekkert tóftalag greinanlegt á honum en útlit hans bendir til að mannvistarleifar kunni að leynast undir sverði. Hóllinn er það stór að hann gæti vel verið bæjarhóll.

Hættumat: engin hætta

MH-247:035 hleðsla rétt

64°47'980N 22°46'408V

Að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur heimildarmanns var rétt undir hamri, um 70 m suðvestur frá bæjarhólnum 001 og 35 m suðaustur frá Heimagarði 019

Réttin var byggð í grónum krika undir gróinni brekku. Smáþýft er í kring.

Réttin var rifin fyrir nokkrum árum og var grjótið notað til annars. Réttin virðist hafa verið um 15 m löng en 4-6 m breið og hefur hún snúið austur-vestur. Neðsta umfar af hleðslugrjóti hefur víða verið skilið eftir og því er réttarstæðið enn greinanlegt. Réttin hefur verið einföld og snéri hún norður-suður

Hættumat: hætta, vegna vatnsaga

MH-247:036 hleðsla samgöngubót

64°47'983N 22°46'386V

Til að auðvelda uppgöngu að bæjarhúsum upp hamarinn var hlaðin vegarslóði upp með hamrinum, um 50 m suðvestur frá bæjarhólnum 001.

Gróinn bali undir hamrinum, smáþýfður.

Hleðslan nær um það bil 5 m út frá hamrinum, lægst fjærst hamrinum er hleðslan hækkar þegar nær honum dregur og er mest 1,2 m há upp við hamarinn. Greinileg eru 2 umför af hleðslugrjóti þar sem hleðslan er lægst en 3 þar sem hún er hæst en hleðslugrjótið sem notað var er nokkuð stórt. Breidd um 1,5 m.

Hættumat: hætta, vegna vatnsaga

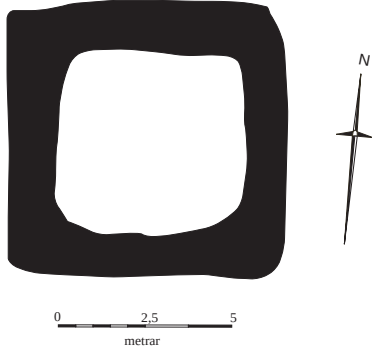
MH-247:037 heimild um mógrafir

64°48061N 22°45623V

Um 70 m NNV frá stekk 027 og um 500 m austur frá bæjarhólnum 001 voru mógrafir að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur heimildarmanns

Þar er nú vélslétt að gróð tún sem er þó nokkuð blautt þar sem grafirnar voru.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

MH-247:038 gerði óþekkt

64°48229N 22°44293V

Um 180 m norðaustur frá óþekktri þúst 034 er ógreinileg, ferhyrnd hleðsla. Hún er um 1,7 km norðaustur frá bæjarhólnum 001.

Hleðslan er í ölitlum halla utan í lágu holti. Umhverfis hana er þýfður mói. Svolítill uppblástur á svæðinu.

Gerðið er um 8x8 m að stærð, ferhyrnt. Hleðsluhæð 0,2 m og ekkert grjótt sjáanlegt. Gerðið er einfalt og ekki hægt að greina op á því.

Hættumat: engin hætta

MH-247:038 óþekkt gerði

MH-247:039 *Norðlingavað*

heimild um vað

64°48570N 22°41504V

“Sunnanvert við syðri enda Reiðholts er vað á Straumfjarðará, er Norðlingavað heitir. Var þar áður gott vað, en er nú að verða vaðleysa,” segir í örnefnaskrá. Vaðið var staðsett af korti en þjóðleið lá um Löngufjörur og hefur þetta vað verið hluti hennar.

Heimildir: Ö-Stakkhamar, 6

MH-247:038 óþekkt gerði, mynd tekin til NNA

MH-248 Borgarholt

Jörðin var metin 30 hdr 1714 og var þá konungseign. Hálfkirkja eða bænhus var líklega jörðinni en engir máldagar frá þeirri kirkju hafa varðveist. Samkvæmt landnámu var Borgarholt landnámsjörð en Guðlaugur inn auðgi nam land frá Straumfjarðará til Furu milli fjalls og fjöru og bjó hann að Borgarholti. Þessi lýsing úr Landnámu er hinsvegar ekki mjög sannfærandi því Guðlaugur þessi er þekktur úr öðrum heimildum og var uppi nær hundrað árum síðar en aðrir landnámsmenn á svæðinu og ólíklegt að landnám hans hefði legið ónumið svo lengi (ÍF I, 100). Árið 1714 eru Brekka, Skallastaðir og Lánganes allt eyðijarðir í nágrenni Borgarholts (JÁM V, 53). “1804 segir, að Skallastaðir, Brekka og Lánganes, allt gamlar eyðijarðir, sé nú brúkaðar frá jörðunum í kríng, sem hafi fengið ný landamerki, og sé en fornu gleymd; að Stakkhamar hafi Skallastaða land og Brekku land hálf, en Borgarholt hálf, og svo Lánganes; en þó hafi Straumfjarðartúnga beit í Lánganes landi, sem ítak í Borgarholti.” (JJ, 135). Í máldaga Helgafellsklausturs frá árinu 1367 er jörðin Lánganes nefnd og greiðir þá “c. merkur” Í máldögum eru einnig nefndar tvær jarðir sem heita Brekka, önnur 10 hundruð og hin 12 hundruð og er líklegt að önnur þeirra sé fyrrnefnd Breka sem nefnd er í síðari tíma jarðabókum. (Máldagi DI III 326-329). Árið 1714 er eyðihjáleigan Göngustaðir nefnd innan jarðarinnar en einnig er nefnt býli á Erlendishólum í örnefnaskrá en ekki er vitað hvenær þeir voru í byggð (JÁM V, 53).

“Borgarholt er landstór jörð jörð af láglandisjörð að vera. Það á land á móti Stakkhamri að sunnan en Hofstöðum að norðan og vestan að mörkum Staðarsveitar.” (Snæfellingar og Hnappdælingar II, 34) Borgarholt fór í eyði árið 2000 en er notuð sem sumarbústaður af núverandi íbúðum sem halda þar mikið hestastóð.

1714: Engjum er hætt við vatns flóði bæði fyrir regni og sjáfar flæðum, þeim grandar og sjómorka.” (JÁM V, 53). 1920: Tún 4,3ha, 1/6 sléttað, garðar 750m².

“Flóaland mikið á jörðin austur að Straumfjarðará og er hluti Glámsflóa þar, fen og foræði, en mikið varpland fugla.” (Snæfellingar og Hnappdælingar II, 34) “Allt ræktunarland að kalla má þarf að ræsa fram. Landið er talið gott sauðland, einkum til vetrarbeitar.” (BS, 289). Land jarðarinnar er notað sem beitiland fyrir hross eigenda sem nota jörðin fyrir sumarhús. Hluti túna er enn slegin þó heimatúnin séu þýfðir hestamóar. Glámsflói er mjög erfiður yfirferðar en stór hluti hans er í landi Borgarholts. Flóinn var notaður til vetrarbeitar enda vel fær eftir að hann frysti á vetrum. Straumfjarðará er góð veiðiá og var mikil búbót af veiði í henni sem og eggjatekju frá þeim fjölda fugla sem höfðust við í Glámsflóa. Netaveiði hætt rétt f. 40 (bæði Stakkhamar og Borgarholt). Eggjataka í Glámsflóa Engi: Slegið á Selás í Borgarholtslandi, frá Tjörn upp að Borgarholti. 1970 var vetrarheit hætt (heyskapur jókst). Í Borgarholti var talið að sjaldan tækji fyrir vetrarheit. Vetrarheit í flóanum og sumarheit við borgirnar.

MH-248:001 Borgarholt bæjarhóll bústaður

64°48481N 22°47127V

Samkvæmt túnakort frá 1920 var gamli bærinn í Borgarholti umvafin kálgörðum, við norðurenda túnsins beint undir Bæjarborginni, klettaborg sem líklegt er að bærinn dragi nafn sitt af. Bærinn var tæpa 100 m norðvestur frá kirkjunni 002. Samkvæmt ljósmynd í ábúandasögu Eyja- og Miklaholtshrepps var torfbærinn 2-4 m norður af núverandi íbúðarhúsi. Flutt var úr torfbænum á árunum 1939-1940, í það íbúðarhús sem enn stendur. Byggður hefur verið hellulagður körfuboltavöllur yfir gamla bæjarhólinn og virðist bæjarhólnum hafa verið alveg rutt í burtu. Vatnsból bæjarins 016 var um 60 m fjarlægð frá bæjarhólnum.

Núverandi bæjarhús standa á náttúrulegum aflíðandi hól sem hallar til allra átta út frá Bæjarborginni. Hóllinn er vel gróinn en miklar framkvæmdir hafa orðið umhverfis íbúðarhúsið frá árinu 2000 sem breytt hafa ásynd svæðisins.

Byggt hefur verið mikið við íbúðarhúsið frá 1939-1940, stækkað til austurs ásamt því sem hellulagður körfuboltavöllur, stór sólpallur ásamt vélsléttuðum fótoltavelli hefur verið bætt við nánasta umhverfi hússins og því litið eftir af upprunalegu útliti bæjarstæðisins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Snæfellingar og Hnappdælingar II, 447

MH-248:002 Kirkjustapi heimild um hálfkirkja

64°48468N 22°47015V

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1714 segir: “Hjer segja munnmæli að kirkja hafi að fornu verið, og sjást hjer enn nú bæði kirkjugarðs og kirkju fornar tóftarleifar. Hjer heitir og Kirkjutröð og Kirkjustapi [svo] en af er hún til grunna fallin fyrir manna minni.” “Í suðaustur frá Garðhól er hóll, sem kallaður er Fjárhúshóll, og í suðaustur frá gamla bænum er hár klettastapi, sem heitir Kirkjustapi,” segir í örnefnaskrá “Við Kirkjustapa segir Anna að hafi verið kirkjugarður og sjái greinilega fyrir leiðum. Þarna á að hafa verið kirkja,” segir íathugasemdamynd við örnefnaskrá. Um 10-15 metra austur af Kirkjustapa er aflangur þýfður blettur, tæplega 100 m suðaustur af bæjarhólnum 001 og um 90 m norðaustur af fjárhúsi 008. Anna Þórðardóttir kannaðist ekki verið nafnið Kirkjutröð.

Þar sem heimildamaður, Anna Þórðardóttir, telur að kirkjugarðurinn og leiði hafi verið er aflangt kargabýfi inn í

túni sem áður hefur verið sléttað en er nú notað sem hestamói. Nokkuð rof er í þúfunum.

BORGARHOLT Í EYJAHREPPÍ (SH) (HAFFJARÐAREYJARÞING) - BÆNHÚS, sennilega frekar hálfkirkja. Lengd svæðisins er 28 m og breidd er 13 m. Engin merki sjást um tóft á þessum slóðum. Þúfurnar liggja þvers og kruss, margar hverjar mjög litlar og líkjast ekki leiðum. Nokkuð rof er í mörgum þúfnanna og leitaði skrásetjari merkja um bein eða rofinu en slíkt var ekki greinanlegt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM V, 52; Ö-Borgarholt, 2; Ö-Borgarholt ath, 1

MH-248:002, meintur kirkjugarður. Mynd tekin til austurs

Garðhól um 110 m VSV frá bæjarhólnum 001 og 100 m norðvestur frá fjárhúsi 009. Föðurbróðir Önnu Þórðardóttur heimildamanns bjó þar þegar heimildamaður var ung og flutti að Straumfjarðartungu.

Húsin stóðu á aflangri tungu í túninu sem snýr norðaustur-suðvestur. Þar sem býlið var er nú ósléttur hestamói. Húsin voru að mestu rifin eftir að hætt var að búa í bænum en hluti þeirra var notaður sem smíðja áfram en hún var síðar rifin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1920

MH-248:005 heimild um hesthús

64°48486N 22°47100V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 25 m austur af bæjarhólnum 001 og 5 m vestur af fjósinu 006. Að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns var þarna hesthús. Engar minjar eru nú sjáanlegar.

Rennisléttaður fótboltavöllur er nú á þessum slóðum, austur af íbúðarhúsinu ásamt stórum sólpalli. Öllu umhverfi bæjarhóllins hefur verið umturnað.og engin leið að staðsetja hesthúsið nákvæmlega.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1920

MH-248:006 heimild um fjós

64°48489N 22°47087V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 30 m austur af bæjarhólnum 001 og 5 m austur af hesthúsinu 005. Að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns var þarna fjós og hlaða. Engar minjar eru sjáanlegar um húsin.

Rennisléttaður fótboltavöllur er nú á þessum slóðum, austur af íbúðarhúsinu ásamt stórum sólpalli. Öllu umhverfi bæjarhóllins hefur verið umturnað.og engin leið að staðsetja hesthúsið nákvæmlega.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1920

MH-248:007 heimild um fjárhús

64°48477N 22°46923V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 140 m ASA frá fjárhúsi 008 og um 160 m suðaustur frá bæjarhólnum 001. Að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns var þarna fjárhús en nú hefur það verið rífið og sléttað.

Húsið hefur líklega staðið uppá lágum ósléttum hól í túninu. Haustið 2005 var þar kargabyfi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1920

MH-248:008 *Fjárhúshóll* heimild um fjárhús

64°48427N 22°47080V

“Í suðaustur frá Garðhól er hóll, sem kallaður er Fjárhúshóll, og í suðaustur frá gamla bænum er hár klettastapi, sem heitir Kirkjustapi [002],” segir í örnefnaskrá. Samkvæmt túnakorti var útihús um 25 m suðvestur af fjárhúsi 009 og um 130 m suðaustur frá býlinu 004. Húsið var fjárhús sem stóð á Fjárhúshól ásamt fjárhúsinu 009 að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns.

Fjárhúshóll er aflangur hóll sem snýr suðvestur-norðaustur. Hann hefur verið sléttaður og sjást engin merki fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-248:009 heimild um fjárhús

64°48449N 22°47131V

“Í suðaustur frá Garðhól er hóll, sem kallaður er Fjárhúshóll, og í suðaustur frá gamla bænum er hár klettastapi, sem heitir Kirkjustapi [002],” segir í örnefnaskrá. Samkvæmt túnakorti var útihús um 25 m norðvestur af fjárhúsi 008 og um 100 metra suðaustur frá býlinu 004. Húsið var fjárhús sem stóð á Fjárhúshól ásamt fjárhúsinu 008 að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns.

Fjárhúshóll er aflangur hóll sem snýr suðvestur-norðaustur. Hann hefur verið sléttaður og sjást engin merki fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

MH-248:010 heimild um fjós

64°48469N 22°47214V

“Skammt fyrir vestan neðri bæinn er hóll, sem heitir Garðhóll, var þar áður heygarður og fjós, austan undir honum er uppsprettulind 016, sem er vatnsból beggja bæjanna,” segir í örnefnaskrá. Um 80 m suðvestur frá bæjarhólnum 001 og um 35 m austur frá býlinu 004 var fjós og heygarður að sögn Önnu Þórðardóttur heimildarmanns. Engin merki um húsin eru sjáanleg.

Húsin stóðu á aflangri tungu í túninu sem snýr norðaustur-suðvestur. Þar sem fjósið var er nú ósléttur hestamói.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarholt, 1; Túnakort 1920

MH-248:011 *Erlendshólar* bæjarstæði býli

64°47924N 22°47305V

“Í suðvestur frá Borgarholti er allstórt vatn, sem kallað er Tjarnir ... Austan við vatnið er engi, sem kallað er engjafló; liggur hann suður að vatnsviki við Erlendshóla, við Hóllæk,” segir í örnefnaskrá Borgarholts. “Í vestur frá Brekkuhól, við Stóralækjarás, eru tveir hólar, sem eru að blása upp og myndast bakkar, en voru í minni núlifandi manna allir grasi vaxnir. Hólar þessir heita Erlendshólar. Þar mun hafa verið býli áður, því að í uppblástrunum sjást byggingaleifar og bein. Þess skal getið, að hólar þessir eru í Borgarholtslandi,” segir í örnefnaskrá Stakkhamars. Erlendshólar voru um 150 m norðaustur af Brekku [MH-247:009] að sögn heimildarmanna Laufeyjar bjarnadóttur og Þrastar Aðalbarnasonar..

Þar er nú vélsléttað tún, beggja megin landamerkjja.

Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Stakkhamars segir að Erlendshólar hafi verið sléttaðir og gerðir að túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarholt, 2; Ö-Stakkhamar, 3; Ö-Stakkhamar ath og viðb, 1

MH-248:012 *Göngustaðir* bæjarstæði býli

64°48570N 22°46459V

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1714 segir: “Gaungustader heitir hjer stekkjarstæðið þar segja menn byggð hafi verið til forna eður hjáleiga af jörðunni en hvað lengi hún hafi varað undirrjettast hjer ekki; af er hún fallin langt fyrir manna minni og ekki má hjer byggja nema til rýrðar jörðunni.” “Í austnorður frá Miðmundarholti er nokkuð hátt holt, einstakt, sem heitir Hádegisholt, í norður frá því er Stekkjarborg, er það há klettaborg. Áður hefur verið býli sunnan undir borg þessari, hét það Göngustaðir; sér þar fyrir tóftum og túngarði á stöðu stað,” segir í örnefnaskrá. Stekkjarborg, sjá 019, er há og greinileg borg, 70-100 m beint norður frá heimreiðinni að Borgarholti.

Borgin er nokkuð klettótt og lítið gróin að ofan. Suður af borginni er deiglent og gróið en þar er einn áberandi þurr og vel grasi gróinn hóll.

Skrásetjari gekk allan hringinn um borgina og leitaði sérstaklega sunnan undir henni en fann engin ákveðin merki um býlið. Greinilegur aflangur hóll er um 40 m suður af borginni en engar tóftir eru sjáanlegar á hólnum. Hóllinn virðist náttúrulegur. Anna Þórðardóttir heimildarmaður kannaðist ekki við nafnið Göngustaðir og hafði aldrei heyrt um býli við Stekkjarborg. Í korti landmælinga eru Göngustaðir merktir inn á allt öðrum stað, í landi Hofstaða sjá MH-249:026

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM V, 53; Ö-Borgarholt, 2

MH-248:013 *Kvíaskarð* örnefni kvíar

64°48484N 22°47170V

“Norður af honum [Setbergi] er skarð í Bæjarborgina, er Kvíaskarð heitir,” segir í örnefnaskrá. Kvíaskarð er um 30 m vestur af bæjarhólnum 001 og um 80 m norðaustur af býlinu á Garðhól 004.

Kvíaskarðið sjálft er um 50 m breitt þar sem það er breiðast, mjókkar inn í borgina. Það er grasi gjófið en nokkur skógrækt er í skarðinu. Utan við skarðið er aflöng brekkar til suðurs, að núverandi bæjarhúsum.

Anna Þórðardóttir heimildamaður mjólkaði sjálf kýr við kvíaskarðið en hún man ekki eftir neinum byggingum þar. Skarðið er mjög gott aðhald frá náttúrunnar hendi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Borgarholt, 1

MH-248:014 *Langanes* bæjarstæði býli

64°49855N 22°44105V

Nafnið Langanes kemur fyrst fyrir í máldaga Helgafellsklasturs frá um 1367. Skallastadir iij merkur. Langanes merkur og er jarðarinnar ekki getið í yngri máldögum. Í jarðabók Árna og Páls frá árinu 1714 segir: “Langanes heitir hjer hið 3. eyðiból, aldri bygt í lánvarandi tíma. Þó eru hjer sýnileg forn byggingamerki. Það landa brúka menn Stakkhamar og Borgarholt nokkurn part, en þó allra mest jörðun Straumfjarðartunga, þó liggur landið fyrir vestan Straumfjarðará, áfast við Stakkhamar og Borgarholt. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er alt í

MH-248:014, meint Langanes. Mynd tekin til norðurs. Bærinn í fjarska er Straumfjarðartunga.

hrjóstur komið, en hefur að fornu verið ilt og lítið.” Í Jarðabók Johnsens frá 1847 segir “1804 segir, að Skallastaðir, Brekka og Lánganes, allt gamlar eyðijarðir, sé nú brúkaðar frá jörðunum í kríng, sem hafi fengið ný landamerki, og sé en fornu gleymd; að Stakkhamar hafi Skallastaða land og Brekku land hálf, en Borgarholt hálf, og svo Lánganes; en þó hafi Straumfjarðartunga beit í Lánganes landi, sem ítak í Borgarholti.” “Við Sefhóla beygir Straumfjarðará til suðausturs, rennur svo nokkurn spöl, beygir síðan til suðurs aftur, myndast þannig nes, sem kallað er Langanes. Sunnarlega í Langanesi er holt sem heitir Miðdegisholt. Á því er miðdegi frá Straumfjarðartungu, sem er bær fyrir sunnan ána. Nokkru neðar (sunnar) með ánni er stór, þýfður grashóll, umhverfis hann eru grasmóar; hóll þessi er kallaður Eggertskofi [015],”

segir í örnefnaskrá. Engin heimildarmanna kannaðist við nafnið Langanes og öllum fannst erfitt að staðsetja það út frá örnefnalýsingunni. Helst er að notast við eyktarmarkið Miðdegisholt sem virðist hafa verið hádegi frá Straumfjarðartungu. Beint suður af Straumfjarðartungu er stór, flatur hólmi sem skagar út í Straumfjarðarána aðskilinn frá landi með mjórri lækjarsprænu að sunnanverðu. Var það ályktun skráningarmanns að þarna gæti verið komið Langanes. Beint upp (suður) af nesinu var grýtt upphækkun þar sem eyktarmarkið gæti hafa verið. Staðsetningin er óviss og fæst ekki úr því skorið enn sem komið er hvar Langanes er nákvæmlega. Hið meinta Langanes er um 3,5 km norðaustur af bæjarhólnum í Borgarholti 001.

“Nesið” er stórt, um það bil 70-110 metrara frá sutri til vesturs, 40-60 metrar frá norðri til suðurs alveg flatt og gæti hafa verið ágætt tún frá náttúrunnar hendi. Glámsflói er beint suður af þessu svæði og því ljóst að þarna hefur verið nóg af fiski, fugli og eggjum ásamt nægu vatni og slétu en litlu túnstæði.

Engar tóftir voru sjáanlegar á svæðinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:DI III, 426-329, JÁM V, 51-52; JJ, 135; Ö-Borgarholt, 3

MH-248:015 *Eggertskofi* þúst óþekkt

64°49821N 22°43898V

“Nokkru neðar (sunnar) með ánni er stór, þýfður grashóll, umhverfis hann eru grasmóar; hóll þessi er kallaður

Eggertskefi,” segir í örnefnaskrá. Um 170 m suðaustur frá Langanesi 014 er stór þýfður grashóll umluktur grasmóum. Hann er um 3,5 km norðaustur frá bæjarhólum í Borgarholti 001.

Hóllinn er mjög stór, alls rúmlega 50 m á lengd, 30-40 m breidd. Hann er hæstur til suðurs, en lækur til norðurs. Umhverfis hann er þúfnakaðrak, allt vaxið hárri sinu.

Hóllinn snýr norður-suður. Hann virðist tvískiptur um miðbikið og er hvor hóll um 25x20 m að stærð. Ekkert tóftalag er á hólum er hann virðist mjög rústalegur og gamall, mikið þýfi og sína á sléttlendi umhverfis. Miðað við staðsetningu hólsins þá er möguleiki að þarna hafi bæjarstaði Langaness verið eða annað hús frá því býli sem síðar hafi fengið nafnið Eggertskefi. Kofinn gæti hafa verið notaður sem skýli manna sem voru við eggjatöku á svæðinu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Borgarholt, 3

MH-248:015, Eggertskefi. Mynd tekin til norðvesturs

MH-248:016 heimild um vatnsból

“Skammt fyrir vestan neðri bæinn er hóll, sem heitir Garðhóll, var þar áður heygarður og fjós [010], austan undir honum er uppsprettulind, sem er vatnsból beggja bæjanna,” segir í örnefnaskrá. Að sögn Önnu Þórðardóttur heimildamanns var vatnsbólið um 70 m suðvestur frá bæjarhólum 001.

Þar sem vatnsbólið var eru nú óslétt tún og skurðir, enda var svæðið þurrkað með skurðum.

Engin merki sjást um vatnsbólið.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Borgarholt, 1

MH-248:017 Vatnshvammur álagablettur huldufólksbústaður

“Langur kimi eða skarð liggur inn í Bæjarborgina framanverða, sem heitir Hvammur, vestur úr honum liggur annar hvammur, er Vatnshvammur heitir. Hann má ekki nytja til heyskapa, því þá er bani búinn beztu kúnni í fjósinu,” segir í örnefnaskrá. Vatnshvammur er um 90 m norðaustur frá bæjarhólum 001.

Hvammurinn er gróinn og deiglundur.

Anna Þórðardóttir kannaðist sögnina um hvamminn og var því fylgt að slá ekki hvamminn þegar hún bjó í Borgarholti. Í Bæjarborginni bjó mikið af huldufólki, sérstaklega í námunda við Vatnshvamminn og mátti því ekki heyja hann. Hvammurinn var nokkuð blautur og var svell þar á vetrum þegar frysti.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Borgarholt, 1-2

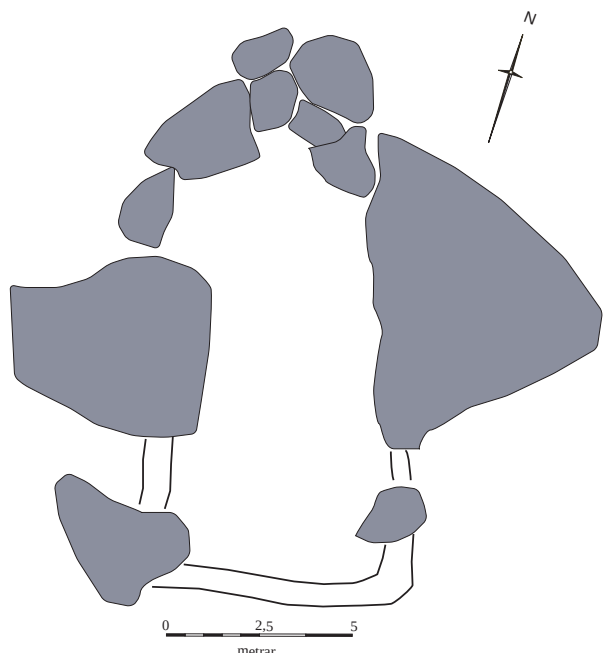
MH-248:018 Gálghamar örnefni aftökustaður

“Í norðurjaðri engisins er holt, sem Útburðarholt heitir, nokkru sunnar er klettholt, sem Gálghamar heitir, og Miðmundarholt er lítið skarð milli þess og Gálghamars,” segir í örnefnaskrá. Ekki tókst að afla upplýsinga um nákvæma staðsetningu Gálghamars við skráningu sumarið 2005.

Heimildir: Ö-Borgarholt, 1-2

MH-248:019 Stekkjarborg þúst stekkur 64°48'58"N 22°46'31"E

“Í austnorður frá Miðmundarholti er nokkuð hátt holt, einstakt, sem heitir Hádegisholt, í norður frá því er Stekkjarborg, er það há klettaborg. Áður hefur verið býli sunnan undir borg þessari, hét það Göngustaðir [012] ...,” segir í örnefnaskrá. Stekkjarborg er há og greinileg borg, 70-100 m beint norður frá heimreiðinni að Borgarholti. Stekkjarborgin skiptist í tvennt með grasríma í

MH-248:019 Stekkjartóft

vestari og austari Stekkjarborg. Sennilegast að stekkurinn hafi verið í austari borginni en vestan undir henni er ágætt aðhald frá náttúrunnar hendi.

Umhverfis stekkurinn er nokkuð sléttlend en sinuvaxin góin kvos.

MH-248:019, stekkjartóft, mynd tekin til suðvesturs

Vestan í austari borginni mynda stór björg ágætt aðhald og má greina óljós veggjarbrot suðvestan við björgin. Ekki er hægt að sjá að aðhaldið sé hlaðið, virðist vera með öllu náttúrulegt. Stærð er alls 15x8 m en hleðsluhæð er mest 0,2 m. Þústir snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðni veggurinn hefur verið 6-7 m langur, 1 m breiður og snýr hann suðaustur-norðvestur. Við suðausturendann sveigir veggurinn aðeins til austurs, um 1-2 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Borgarholt, 2

MH-248:020 heimild um beitarhús

“Fyrir austan Selkeldu er hár og mikill ár, er Selás heitir, á honum standa beitarhús frá Borgarholti,” segir í örnefnaskrá. Staðurinn var ekki skráður sumarið 2005. Að sögn heimildarmanna voru beitarhúsin aflögð fyrir 1940.

Heimildir:Ö-Borgarholt, 3

MH-248:021 heimild um sel

“Norðan við Selás eru tvö einstök holt, er heita Efra- og Syðra-Sel. Undir syðra holti eru selrústir,” segir í örnefnaskrá. Staðurinn var ekki skráður sumarið 2005.

Heimildir:Ö-Borgarholt, 3

MH-248:022 heimild um mógrafir

64°49676N 22°49052V

Að sögn heimildarmanns voru mógrafir 2,3 km norðvestur frá 022 en nú er þar rennislétt tún og sjást engin merki mógrafa þar.

Hættumat: engin hætta

MH-248:023 heimild um mógrafir

64°48932N 22°46650V

“Í flóanum milli Viðholts og Bæjarborgar er stapi, sem Grafarstapi heitir, nokkru vestar er Kjóholt,” segir í örnefnaskrá. “Í grennd við Grafarstapa eru víða mógrafir,” segir í athugasemdum við örnefnaskrá. Tún þar sem mógrafir voru áður er 900 m NNA frá bæjarhólnum (001). Túnin eru norðan og norðaustan við Bæjarborg. Að sögn Kjartans Eggertssonar bónda á Hofstöðum voru víða mógrafir á þessum slóðum en nú er búið að grafa þær í sundur, gera skurði og slétt tún.

Engin merki sjást um mógrafir nú.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Borgarholt, 4; Ö-Borgarholt ath, 1

MH-248:024 frásögn óþekkt

64°50019N 22°46303V

Að sögn Laufeyjar Bjarnadóttur gekk hún fram á tóft við landamerki Hofstaða og Borgarholts, þar sem Straumfjarðará sveigir til suðausturs. Svæðið var gengið á haustdögum 2005 og leitað gaumgæfilega að tóft en engin fannst.

Árbakkinn er grýttur, en upp af honum er blautt kargaþýfi.

Kjartan Eggertsson bóndi á Hofstöðum mundi eftir tóft á svipuðum slóðum af eggjakofa en var ekki viss hvort hann var þar sem Laufey merkti tóftina inná kortin eða á svipuðum slóðum og Eggertskofi 015 er skráður.

Hættumat: engin hætta

Niðurstöður

Minjarnar á Búðarhamri eru vel varðveittar minjar, óskaddaðar að mestu og hafa ótvírætt rannsóknargildi. Fróðlegt væri að mæla svæðið nákvæmlega upp til að fá nákvæmari mynd af heildarfjölda tófta á því og síðan væri mjög áhugavert að gera þar könnunarskurði til að sjá hvort hægt væri að aldursgreina minjarnar. Einnig væri mjög fróðlegt að gera könnunarskurði við bæjarhólinn á Brekku, MH-247:009, sem og að Skallastöðum, MH-247:008 og MH-247:034. Einnig væri áhugavert að reyna að finna Langanes með því að rannsaka svæðið þar sem minjar MH-248:014 og 015 eru skráðar, en það yrði að gerast með könnunarskurðum.

Niðurstöður fornleifaskráningar í landi Stakkhamars og Borgarholts eru þær að þarna sé stórmerkilegt minjasvæði sem afar áhugavert væri að sinna frekar. Með rannsókn á meintum bæjarhólum Brekku, Skallastaða og Langaness væri hægt að rannsaka aldur þeirra sem og minjastaðarins á Búðarhamri. Fornleifastofnun Íslands hefur undanfarin ár staðið fyrir stórum uppgroftum bæði á verslunarstað (Gásam) og þingstöðum (Þingvöllum, Þingey og fl.) og í ljósi þeirrar vitneskju, sem safnast hefur um slíka minjastaði, væri sérstaklega fróðlegt að bera þær niðurstöður saman við byggingar á Búðarhamri en úr því fengist ekki skorið nema með uppgrefti.

Heimildaskrá

- Adolf Friðriksson ritst.: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2002* Fornleifastofnun Íslands 2003.
- Adolf Friðriksson ritst.: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2003* Fornleifastofnun Íslands 2004.
- Adolf Friðriksson ritst.: *Þinghald til forna. Framvinduskýrsla 2004* Fornleifastofnun Íslands 2005.
- Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993.
- Árni Thorlacius: “Skýringar yfir örnefni í Landnámu og Eyrbyggju, að svo miklu leyti, sem við kemr Þórsnes Þingi hinu forna” *Safn til sögu Íslands* II bindi 1886, 277-298.
- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir í Mýra-, Hnappadals- og Snæfellssýslum sumarið 1896” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1897, 1-16.
- BS:** *Byggðir Snæfellsness*, Reykjavík 1977.
- Capelle, Torsten, Guðrún Larsen Guðmundur Ólafsson: *Untersuchungen auf dem mittelalterlichen Handelsplatz Gautavík, Island*, Köln, 1982.
- DI:** *Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.
- Einar Laxnes: *Íslandssaga s-ö*, Reykjavík 1995
- EÓ:** Eggert Ólafsson: *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferð þeirra á Íslandi árin 1752-1757* Reykjavík 1974.
- GJ:** Guðlaugur Jónsson: *Árbók Ferðafélags Íslands 1970, Hnappadalssýsla*, Reykjavík 1970.
- Guðmundur Ólafsson: “Fornleifarannsóknir í Gautavík.” *Ljóri, rit um muni og minjar*, 1. árg, 1. tbl., 24-26.
- IA** *Islandske Annaler indtil 1578*, Kristjania 1888.
- ÍF I:** *Íslenzk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986.
- ÍF IV:** *Íslenzk fornrit IV. Eyrbyggja saga Brands þátrr örva. Eiríks saga rauða. Grænlinga saga. Grænlinga þátrr*, Reykjavík 1936.
- JÁM V:** Árni Magnússon, Páll Vídalín: *Jarðabók. Hnappadals og Snæfellsnessýsla V* bindi, Reykjavík 1982.
- JJ:** Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.
- Jón Jóhannesson: *Íslendinga saga I*, [Reykjavík] 1956-1958.

KK: Kålund, Kristian: *Íslenzkir sögustaðir. Vestfirðingafjórðungur IV*, Reykjavík 1986.
Magnús Þorkelsson: “Búðasandur-Marnúshöfn? Gömul höfn í Laxárvogi” *Útivist* 1984, 103-116.

Ólafur Lárusson: *Landnám á Snæfellsnesi*, Reykjavík 1945.

Sigurður Vigfússon: “Rannsókn á Vesturlandi 1891” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1893, 61-73.

SSS: *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags. Snæfellsnes*. Reykjavík 1970.
Sturlunga saga I-II, Reykjavík 1946.

Sædís Gunnarsdóttir: *Menningarminjar í Eyja- og Miklaholtshreppi*, Fornleifastofnun Íslands 2004.

Túnakort. Þjóðskjalasafn Íslands. Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnum 1920. Eyjahreppur og Miklaholtshreppur.

Þorsteinn Jónsson: *Eyja og Miklaholtshreppur; ábúendur og saga Eyja- og Miklaholtshrepps frá 1900*. Reykjavík 2000.

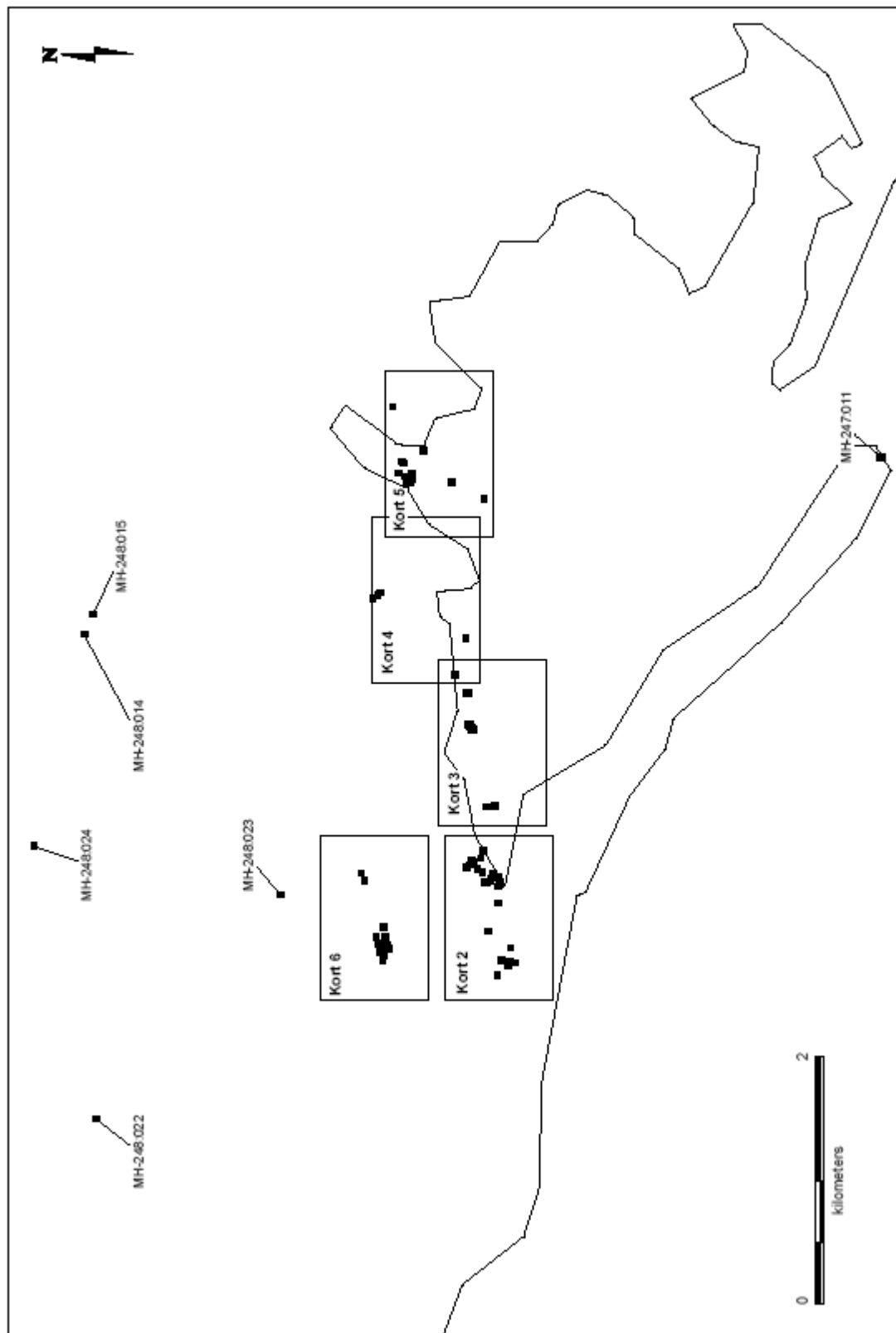
Ö-Borgarholt ath, Athugasemdir við örnefnaskrá Borgarholts, Brynjúlfur Sæmundsson skráði, Örnefnastofnun.

Ö-Borgarholt, Örnefnaskrá fyrir Borgarholt, Þorleifur Jóhannesson skráði, Örnefnastofnun.

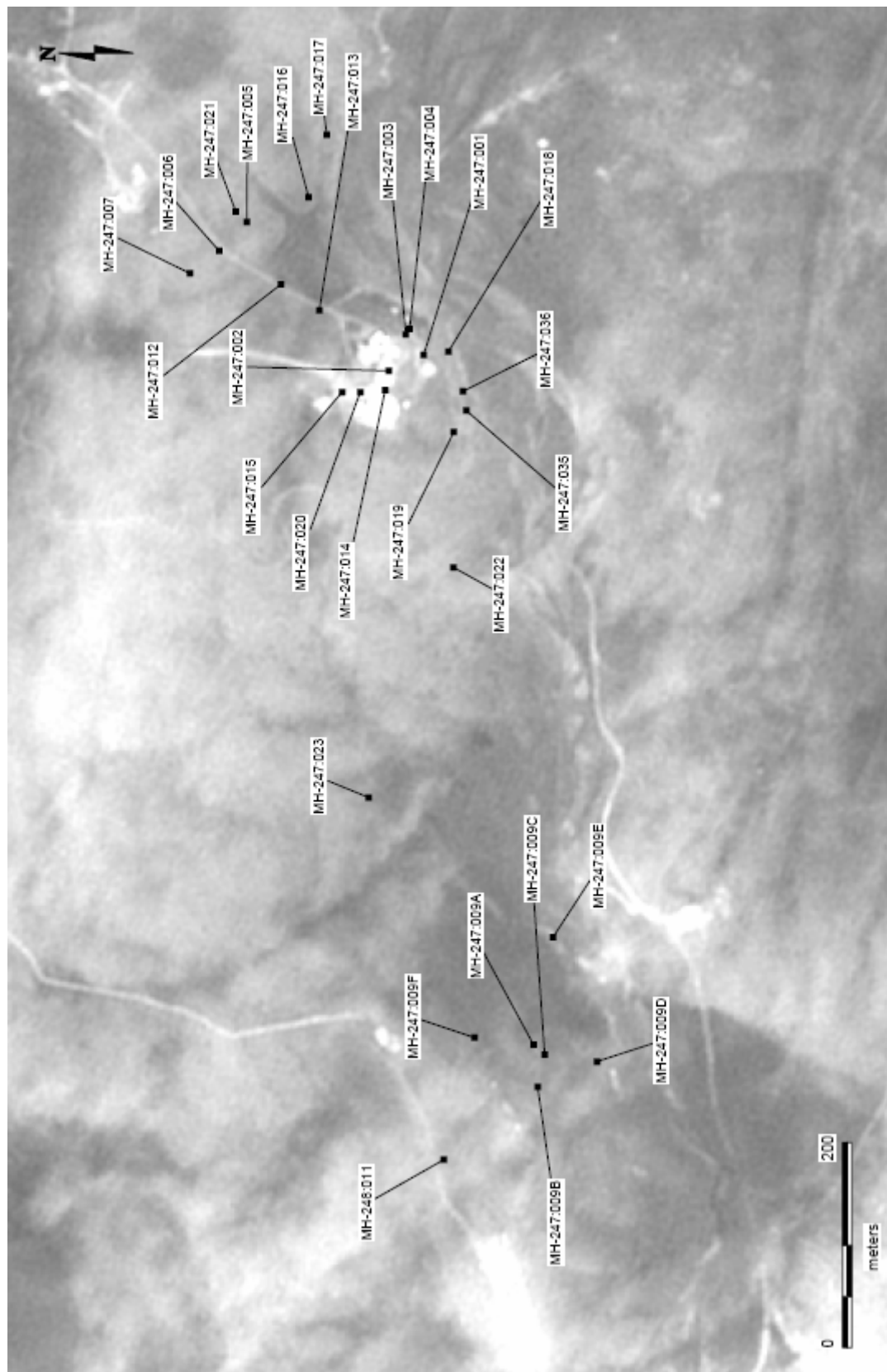
Ö-Stakkahamar ath og viðb, Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Stakkahamars, Brynjúlfur Sæmundsson skráði, Örnefnastofnun.

Ö-Stakkhamar, Örnefnaskrá fyrir Stakkhamar, Þorleifur Jóhannesson skráði, Örnefnastofnun.

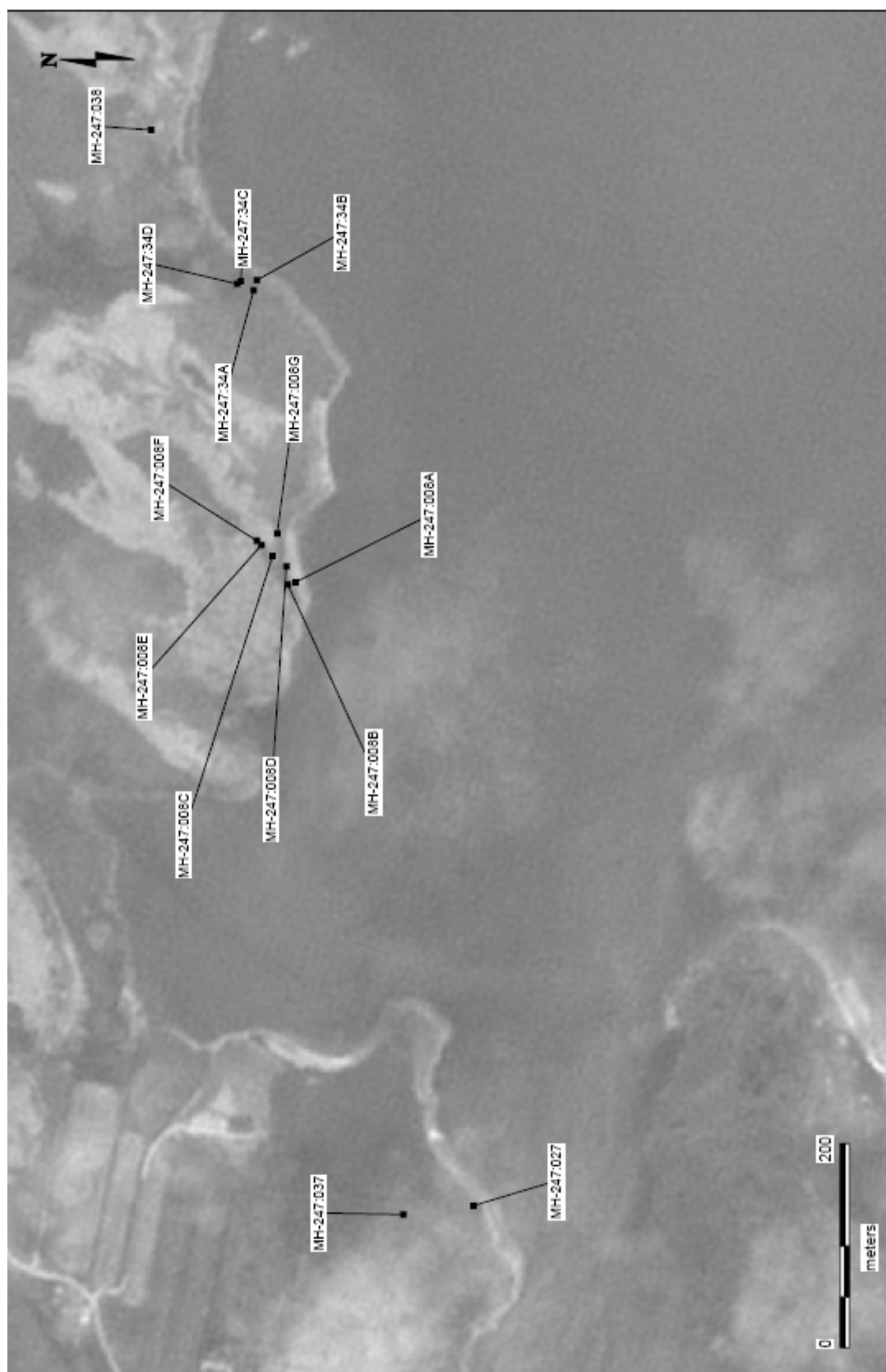
Minjakort

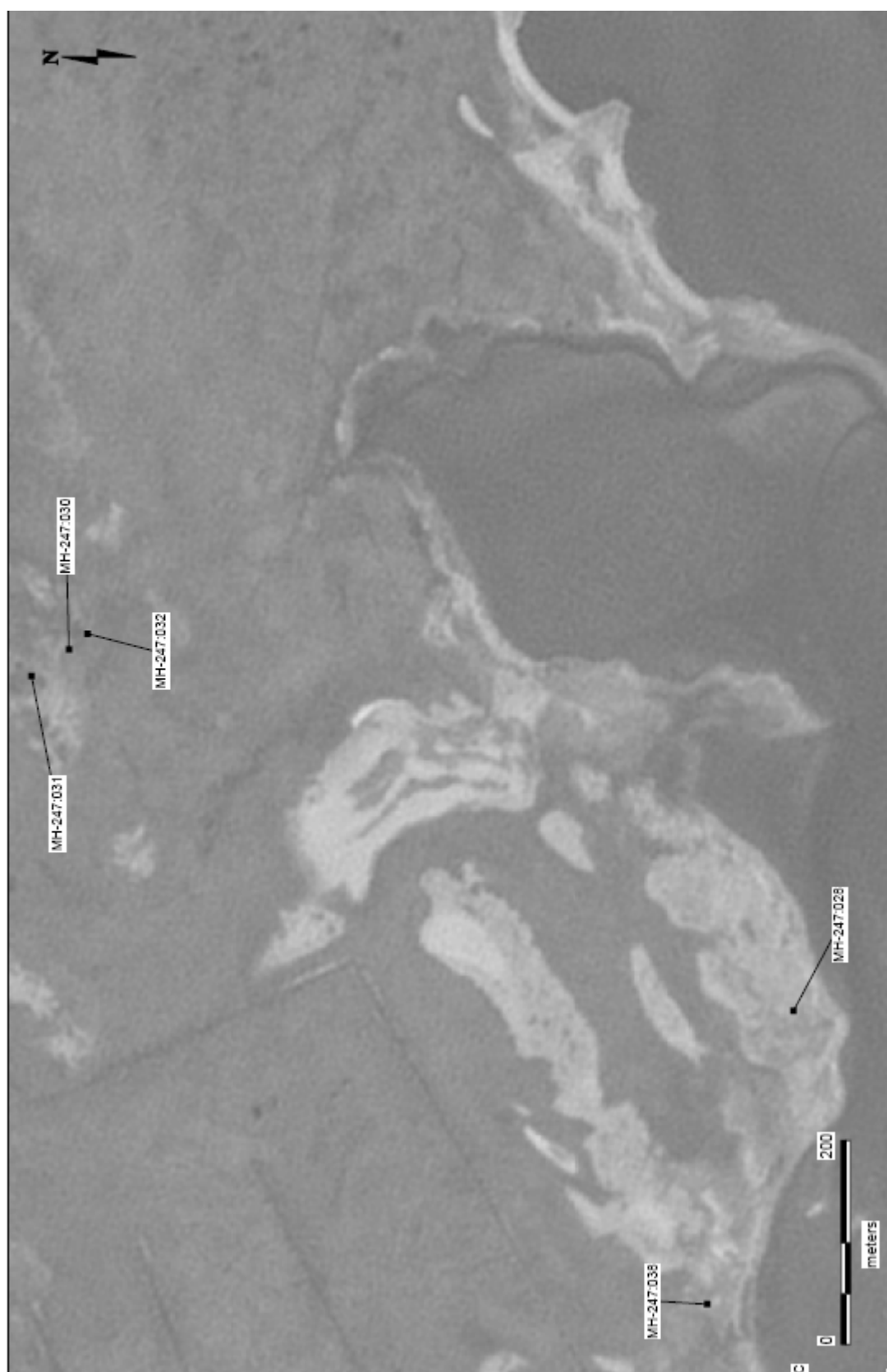
Kort 1. Yfirlitskort

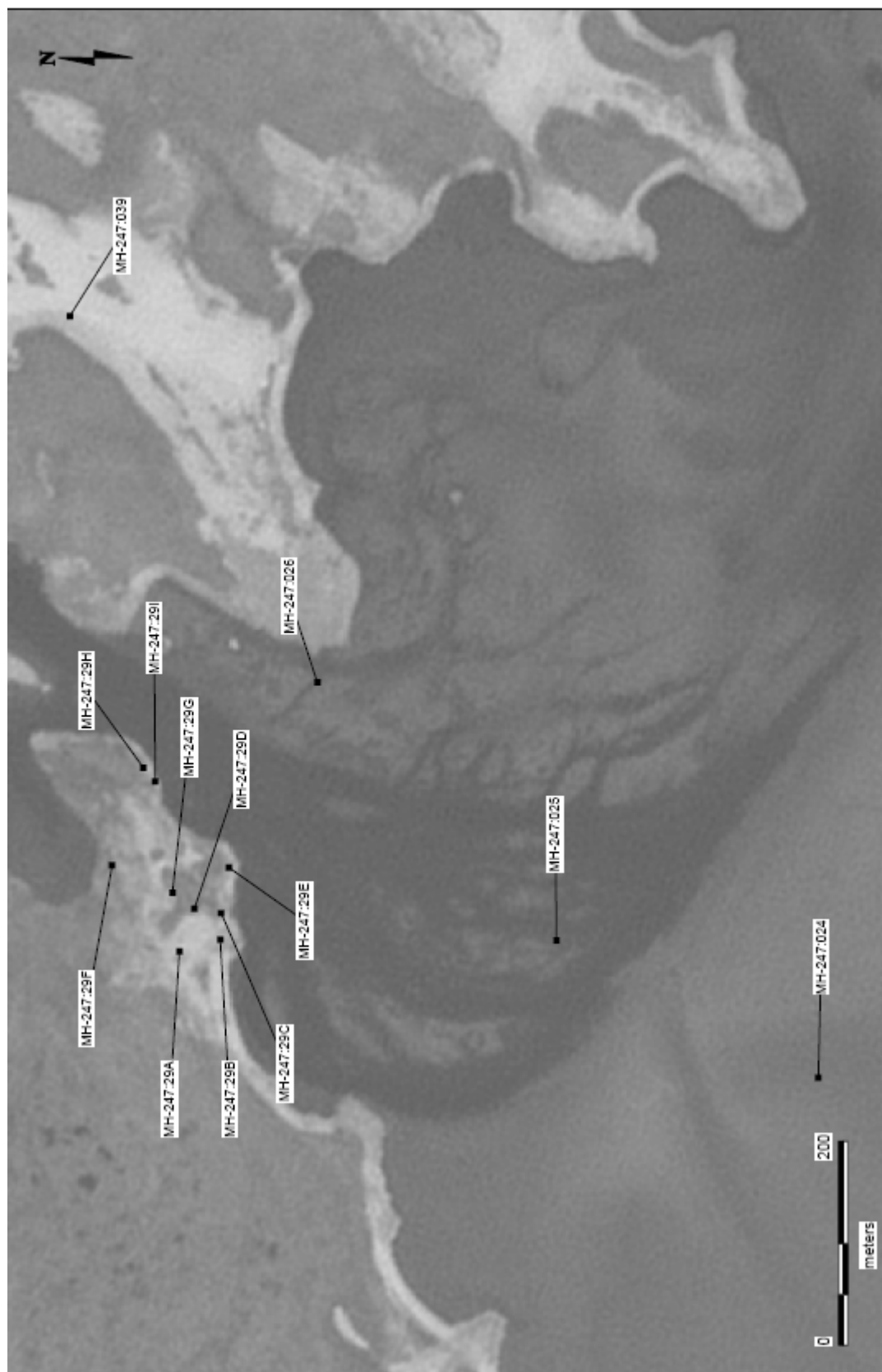
Kort 2

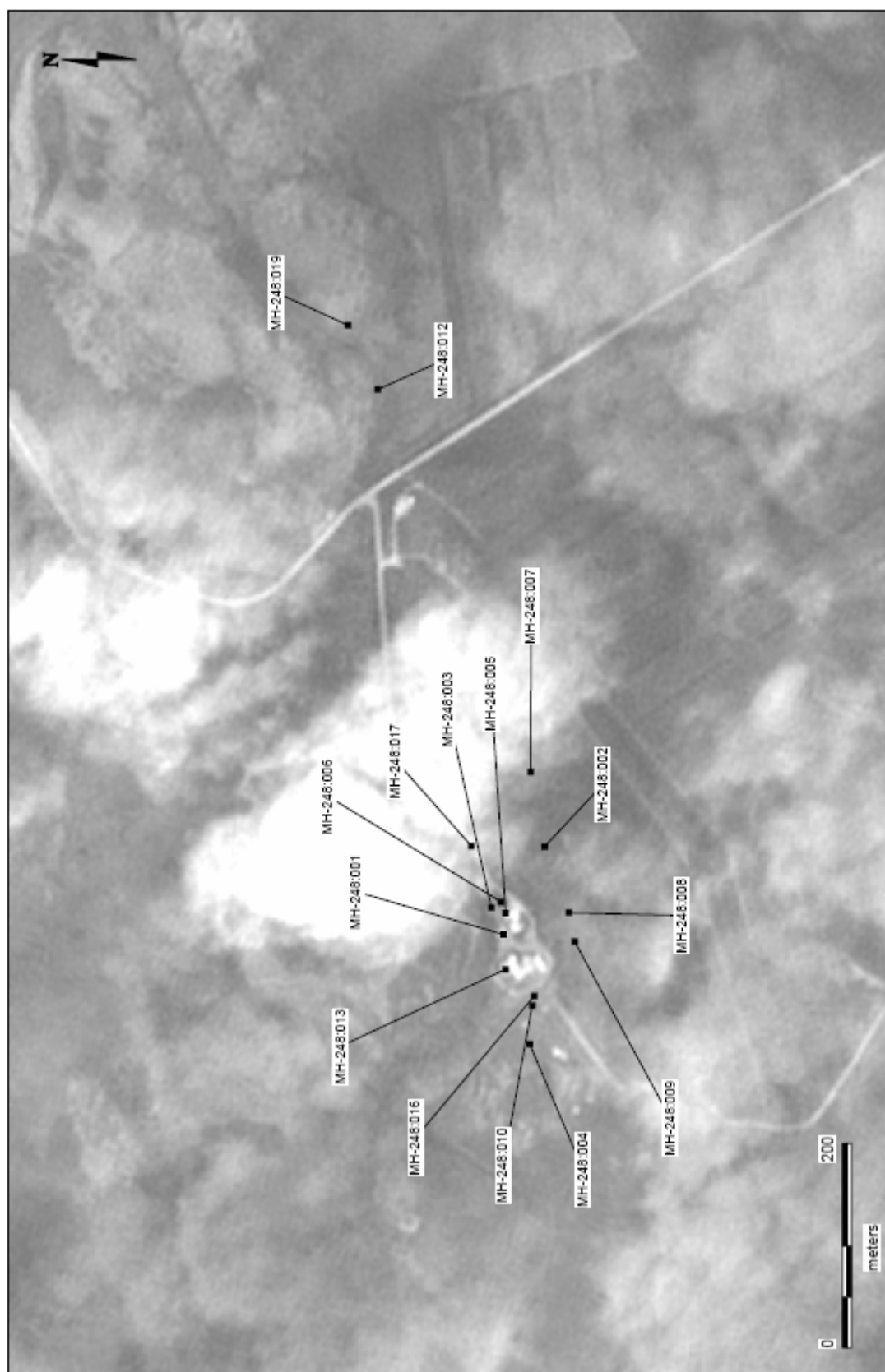
Kort 3

Kort 4

Kort 5

Kort 6